

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนส่วนกลางโดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร โดยศึกษาจากเอกสารสิ่งพิมพ์ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาทางการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีรวมทั้งสภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. 1781) จนถึงสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2536)

เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยการพรรณนาตีความ และนำเสนอในรูปแบบความเรียง

2. การวิจัยเชิงสำรวจ เป็นระเบียบวิธีหลักในการวิจัยเพื่อใช้ในการศึกษาถึงสภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนส่วนกลาง ซึ่งมีรายละเอียด และขั้นตอนในการวิจัย ดังนี้

2.1 กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสุ่มตัวอย่างมาจากสำนักเรียนที่มีการเปิดสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จำนวน 20 สำนักเรียน เป็นของสำนักเรียนขนาดใหญ่ 3 สำนักเรียน, สำนักเรียนขนาดกลาง 7 สำนักเรียน และสำนักเรียนขนาดเล็ก 10 สำนักเรียน และแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 ประเภท คือ

- กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารสำนักเรียน จำนวน 20 รูป
- กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครู-อาจารย์ จำนวน 206 รูป/คน
- กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียน จำนวน 336 รูป

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 3 ประเภท คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการสังเกต

2.2.1 แบบสอบถามมีจำนวน 3 ชุด คือ

ชุดที่ 1 แบบสอบถามสำหรับผู้บริหารสำนักเรียน แบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ

ตอนที่ 2 สภาพของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบและปลายเปิด

ตอนที่ 3 ปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นแบบสอบถามประเมินค่า 5 ระดับ

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค เป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด

ชุดที่ 2 แบบสอบถามสำหรับครู-อาจารย์ แบ่งเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ

ตอนที่ 2 สภาพของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบและปลายเปิด

ตอนที่ 3 ปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นแบบสอบถามแบบประเมินค่า 5 ระดับ

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค เป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด

ชุดที่ 3 แบบสอบถามสำหรับนักเรียน แบ่งเป็น 5 ตอน คือ

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ

ตอนที่ 2 สภาพของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ

ตอนที่ 3 ปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นแบบสอบถามแบบประเมินค่า 5 ระดับ

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค เป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด

ตอนที่ 5 ความต้องการทางการศึกษาของนักเรียน เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบและปลายเปิด

2.2.2 แบบสัมภาษณ์ มีจำนวน 1 ชุด คือ

แบบสัมภาษณ์ผู้บริหารสำนักเรียน เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยใช้โครงสร้างเดียวกับแบบสอบถาม ใช้ในการเก็บข้อมูลแนวคิดจากกลุ่มตัวอย่างเพื่อนำมาเป็นข้อมูลเสริมการวิจัย

2.2.3 การสังเกต

เป็นการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม โดยใช้ภาพถ่ายประกอบ ผู้วิจัยใช้สำหรับเก็บข้อมูลด้วยอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมทั่วไป และสภาพการเรียนการสอน

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามนั้น ผู้วิจัยแยกประเภทได้ ดังนี้

1) แบบสอบถามผู้บริหาร ผู้วิจัยแจกไป 20 ฉบับ ได้รับกลับคืน 18 ฉบับ และเป็นแบบสอบถามที่ตอบอย่างสมบูรณ์ทั้ง 18 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 90.00 ของแบบสอบถาม ที่แจกไปทั้งหมด

2) แบบสอบถามครู-อาจารย์ ผู้วิจัยแจกไป 206 ฉบับ ได้รับกลับคืน 194 ฉบับ และเป็นแบบสอบถามที่ตอบอย่างสมบูรณ์ จำนวน 183 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 88.83 ของแบบสอบถามที่แจกไปทั้งหมด

3) แบบสอบถามนักเรียน ผู้วิจัยแจกไป 336 ฉบับ ได้รับกลับคืน 305 ฉบับ และเป็นแบบสอบถามที่ตอบอย่างสมบูรณ์ จำนวน 289 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 86.01 ของแบบสอบถามที่แจกไปทั้งหมด

ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้บริหาร จำนวน 10 รูป และ ทำการสังเกตสำนักเรียน จำนวน 3 สำนักเรียน

2.4 การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

เป็นข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ ผู้วิจัยนำมาแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของการศึกษาพระปริยัติ
ธรรมแผนกบาลี

เป็นข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ
และปลายเปิด ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ ดังนี้

- แบบสอบถามแบบเลือกตอบ ผู้วิจัยนำมาแจกแจงความถี่
และหาค่าร้อยละ แล้วนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง

- แบบสอบถามแบบปลายเปิด ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ด้วย
การตีความแล้วนำเสนอในรูปแบบความเรียง

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของการศึกษาพระปริยัติ
ธรรมแผนกบาลี

เป็นข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามแบบประเมินค่า 5 ระดับ ผู้วิจัยนำมา
วิเคราะห์ โดยการหาค่ามัธยิมเลขคณิต (\bar{X}) และหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำ
ข้อมูลมาแปลความหมายของคะแนน และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบตารางประกอบ
ความเรียง

ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไข
ปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

เป็นข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด
ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ด้วยการตีความ และนำเสนอในรูปแบบความเรียง

ตอนที่ 5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการทางการศึกษาของ
นักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

เป็นข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามแบบเลือกตอบและปลายเปิด ผู้วิจัยนำ
มาวิเคราะห์ ดังนี้

- แบบสอบถามแบบเลือกตอบ ผู้วิจัยนำมาแจกแจงความถี่
และหาค่าร้อยละ แล้วนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง

- แบบสอบถามแบบปลายเปิด ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ด้วย
การตีความ แล้วนำเสนอในรูปแบบความเรียง

ตอนที่ 6 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสำนักเรียน
ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ด้วยการตีความสรุป แล้วนำเสนอในรูปแบบความเรียง

ตอนที่ 7 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์
พรรณนา แล้วนำเสนอในรูปความเรียงประกอบภาพถ่าย

สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 8 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ประวัติและความเป็นมาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ตอนที่ 2 สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เสนอตาม
กรอบของการวิจัย ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า

1.1 ผู้บริหาร

1.2 ครู-อาจารย์

1.3 นักเรียน

2 ระบบการศึกษา

2.1 เป้าหมายการศึกษา

2.1.1 สภาพของการศึกษาด้านเป้าหมายการศึกษา

2.1.2 ปัญหาของการศึกษาด้านเป้าหมายการศึกษา

2.2 การบริหาร

2.2.1 สภาพของการศึกษาด้านการบริหาร

2.2.2 ปัญหาของการศึกษาด้านการบริหาร

2.3 งบประมาณ

2.3.1 สภาพของการศึกษาด้านงบประมาณ

2.3.2 ปัญหาของการศึกษาด้านงบประมาณ

2.4 หลักสูตร

2.4.1 สภาพของการศึกษาด้านหลักสูตร

2.4.2 ปัญหาของการศึกษาด้านหลักสูตร

2.5 การเรียนการสอน

2.5.1 สภาพของการศึกษาด้านการเรียนการสอน

2.5.2 ปัญหาของการศึกษาด้านการเรียนการสอน

2.6 สื่อการเรียนการสอน

2.6.1 สภาพของการศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอน

2.6.2 ปัญหาของการศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอน

2.7 การวัดและการประเมินผล

2.7.1 สภาพของการศึกษาด้านการวัดและการประเมินผล

2.7.2 ปัญหาของการศึกษาด้านการวัดและการประเมินผล

2.8 สถานที่เรียน

2.8.1 สภาพของการศึกษาด้านสถานที่เรียน

2.8.2 ปัญหาของการศึกษาด้านสถานที่เรียน

3 ผลผลิต

3.1 ความมั่นใจในการเรียนของนักเรียน

3.2 ความต้องการทางการศึกษาของนักเรียน

3.3 ข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ตอนที่ 3 สรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสำนักเรียน

ตอนที่ 4 สรุปข้อมูลที่ได้จากการสังเกต

ตอนที่ 1 ประวัติและความเป็นมาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีรากฐานมาจากการศึกษาภาษาบาลี หรือที่เรียกว่าการศึกษาพระไตรปิฎก ซึ่งปรากฏหลักฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งในสมัยนั้นยังคงเป็นการศึกษาพระไตรปิฎก การเรียนการสอนยังไม่มีระบบแน่นอน ผู้สอนส่วนใหญ่ จะเป็นพระสังฆราช พระเถระ นักปราชญ์ ราชบัณฑิต และพระมหากษัตริย์ ในสมัยกรุงสุโขทัยการศึกษาพระไตรปิฎกเจริญรุ่งเรืองที่สุดในรัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไท ทรงถึงกับให้มีการเรียนการสอนขึ้นในประสาทราชมณเฑียร

ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา หนังสือเรียนยังคงเป็นพระไตรปิฎก ผู้สอนนอกจากจะเป็นพระสงฆ์แล้ว ยังมีพระมหากษัตริย์ พระภิกษุสามเณร ที่มีความรู้และศึกษาพระธรรม

วินัยจะได้รับศักดินาสูงกว่าพระสงฆ์ธรรมดา การวัดผลแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ บาเรียนตรี บาเรียนโท และบาเรียนเอก

สมัยกรุงธนบุรี การศึกษาพระไตรปิฎกรับมาจากกรุงศรีอยุธยาเป็นหลัก แต่มิได้มีการจัดวางให้เป็นระบบดั้งเดิม มีการยกย่องผู้ที่มีความรู้พระไตรปิฎก โดยการถวายผ้าไตรจีวร และผ้าเทศน์เนื้อละเอียด

ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-4) ได้เริ่มมีการสังคายนาพระไตรปิฎก ภายหลังจากที่สูญหายในคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1

สมัยรัชกาลที่ 2 ได้จัดความรู้จากชั้นเดิม คือ บาเรียนตรี บาเรียนโท บาเรียนเอก มาเป็นความรู้ 9 ประโยค คือ แบ่งเป็นประโยค 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 และ 9 เน้นการใช้คัมภีร์อรรถกถาแทนพระไตรปิฎก และยึดถือเป็นระเบียบการจัดชั้นเรียนและแบบเรียนในสมัยต่อมา การสอบจะต้องสอบและแปลครั้งเดียวให้จบ 3 ประโยค จึงจะถือว่าผ่าน ถ้าผ่านเพียง 2 ประโยค ถือว่าตก การสอบกำหนดเวลาตามเทียนไขที่จุดตั้งไว้ ถ้านักเรียนแปลด้วยปากจบ เทียนไขยังไม่หมดถือว่าสอบได้

สมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีแก้ไขวิธีการสอบ โดยให้พระภิกษุสามเณรที่จะสอบจับสลากหนังสือผูกใบลานที่จะเข้าสอบก่อน แล้วแปลตามสลากที่ได้ การตัดสินว่าสอบได้หรือผ่านขึ้นอยู่กับบทกัณฑ์ของกรรมการ โดยให้ออกาสสอบแก้ตัว 3 ครั้ง หากกัณฑ์ครบ 3 ครั้ง ยังแปลไม่ได้ ถือว่าตก ในรัชกาลนี้มีการสอบ 3 ปีต่อครั้ง และพระภิกษุสามเณรรูปใดที่สอบได้เป็นบาเรียน และเลื่อนชั้นเป็นพระราชาคณะ หากลาสิกขาบทจะรับราชการก็ทรงสนับสนุน ถ้าบิดามารดาเป็นทาสก็ทรงไถ่ถอน ถ้าทุกข์ยากก็ทรงพระราชทานทรัพย์

สมัยรัชกาลที่ 4 ได้ทรงฟื้นฟูการศึกษาบาลีและทรงแก้ไขวิธีเรียน ซึ่งแต่เดิมนั้น ให้เรียนภาษามครกับพระธรรมวินัยไปด้วยกันตามคัมภีร์ที่ใช้เป็นหลักสูตรทรงเปลี่ยนเป็นชั้นต้นให้เรียนแต่ไวยากรณ์ ให้มีความรู้ทางภาษาบาลีแตกฉานเสียก่อนแล้วจึงค่อยหาความรู้จากพระธรรมวินัย พระภิกษุสามเณรที่ได้เป็นเปรียญจะได้รับนิยภัตให้เป็นรางวัล ได้รับการยกย่องและได้รับพระราชทานสมณศักดิ์

ยุคสมัยของการปฏิรูปการศึกษาสงฆ์ เริ่มมีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เปลี่ยนการสอบจาก 3 ปีต่อ 1 ครั้ง เป็นการสอบทุกปี และมีการสอบข้อเขียน ในปี พ.ศ. 2453 มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ขึ้น การศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่ในความดูแลของมหาเถรสมาคม

สมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการปรับปรุงการศึกษาสงฆ์ขึ้นหลายประการ พ.ศ. 2454 ได้มีการจัดหลักสูตร " นักรธรรม " ขึ้น และนำมาผนวกกับหลักสูตรพระไตรปิฎก รวมเรียกว่า " เปรียญธรรม "

ต่อมาช่วง พ.ศ. 2474-2475 ได้มีการบรรจุวิชาภาษาอังกฤษ เข้าไปในหลักสูตร เปรียญธรรม 6 ประโยค โดยให้พระภิกษุสามเณรไปหาที่เรียนเอง จึงทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ไม่เหมาะสม การกำหนดให้เรียนจึงถูกยกเลิก

พ.ศ. 2481 มหาเถรสมาคมแต่งตั้งให้เจ้าอาวาสดำรงตำแหน่งเจ้าสำนักเรียน มีการประกาศพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ขึ้น และเริ่มมีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขึ้น

พ.ศ. 2487 กำหนดให้มีการเทียบวิทยฐานะของเปรียญโดย ป.ธ. 9 เทียบเท่าข้าราชการพลเรือนชั้นตรีอันดับ 1 ป.ธ. 6 เทียบเท่าเตรียมอุดมศึกษา ป.ธ. 5 เทียบเท่าประโยคมัธยม

พ.ศ. 2491 มีการกำหนดสอบเป็น 2 สมัยดังที่กำหนดใช้ในปัจจุบันนี้ คือ สมัยแรก ป.ธ. 6-9 สอบวันขึ้น 2 คำ เดือน 3 สมัยที่ 2 ป.ธ. 1-2 ถึง ป.ธ. 5 สอบวันแรม 10 คำ เดือน 3

พ.ศ. 2505 ประกาศพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ขึ้นใหม่ พร้อมกับยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบ และกำหนดให้ ป.ธ. 9 ประโยคมีวิทยฐานะเทียบเท่ากับหลักสูตรปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิต และพุทธศาสตรบัณฑิต ใน พ.ศ. 2527

พ.ศ. 2537 มีพระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับคอมพิวเตอร์เก็บข้อมูลบนแผ่น CD-ROM

ตอนที่ 2 สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปสภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตามกรอบของการวิจัยได้ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า

1.1 ผู้บริหาร ผู้บริหารสำนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 18 รูป พบว่าเป็นผู้บริหารที่มีอายุระหว่าง 51-60 ปีมากที่สุด โดยมีจำนวน 3 รูป คิดเป็น ร้อยละ 33.33

รองลงมา มีอายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 5 รูป คิดเป็นร้อยละ 27.78 และเป็นผู้บริหารที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด โดยมีจำนวน 8 รูป คิดเป็น ร้อยละ 44.44 รองลงมา มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคกลาง จำนวน 7 รูป คิดเป็นร้อยละ 38.89

ด้านจำนวนพรรษาที่บวช พบว่าผู้บริหารส่วนใหญ่บวชเป็นระยะเวลา 5-10 พรรษา โดยมีจำนวน 5 รูป คิดเป็นร้อยละ 27.78 รองลงมาบวชเป็นระยะเวลา 41-50 พรรษา คิดเป็นร้อยละ 22.22

ด้านการศึกษาสายสามัญ พบว่าผู้บริหารส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสูงสุดสายสามัญ ในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.ศ.5 หรือเทียบเท่า) โดยมี จำนวนระดับละ 4 รูป คิดเป็นร้อยละ 22.22 เท่ากัน รองลงมา คือ วุฒิระดับปริญญาตรี มี จำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 16.67

ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พบว่าผู้บริหารจบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในระดับนักธรรมเอกทั้ง 18 รูป คิดเป็นร้อยละ 100.00

ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่าผู้บริหารส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีระดับเปรียญธรรม 9 ประโยค โดยมีจำนวน 7 รูป คิดเป็นร้อยละ 38.89 รองลงมา คือ ระดับเปรียญธรรม 7 ประโยค จำนวน 6 รูป คิดเป็นร้อยละ 33.33 และพบว่าผู้บริหารที่ไม่ได้รับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีจำนวน 2 รูป คิดเป็นร้อยละ 11.11

ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งผู้บริหารสำนักเรียน พบว่าผู้บริหารส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งผู้บริหารสำนักเรียนเป็นระยะเวลาดำกว่า 5 ปี โดยมีจำนวน 6 รูป คิดเป็น ร้อยละ 33.33 รองลงมา คือ ดำรงตำแหน่งเป็นระยะเวลา 5-10 ปี จำนวน 5 รูป คิดเป็น ร้อยละ 27.78

1.2 ครู-อาจารย์ ครู-อาจารย์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 183 รูป/คน เป็นครู-อาจารย์ที่มีอายุระหว่าง 20-30 ปีมากที่สุด โดยมีจำนวน 100 รูป/คน คิดเป็น ร้อยละ 58.47 รองลงมา คือ มีอายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 38 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 20.76 และเป็นครู-อาจารย์ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด โดยมีจำนวน 114 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 62.30 รองลงมา คือ มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคกลาง จำนวน 46 รูป คิดเป็นร้อยละ 25.14

ด้านจำนวนพรรษาที่บวช พบว่าครู-อาจารย์ส่วนใหญ่บวชเป็นระยะเวลา 5-10 พรรษา โดยมีจำนวน 69 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 37.70 รองลงมา คือ บวชเป็นระยะเวลา 11-20 พรรษา จำนวน 38 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 20.77

ด้านการศึกษาสายสามัญ พบว่าครู-อาจารย์ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสูงสุดสายสามัญในระดับปริญญาตรี โดยมีจำนวน 91 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 49.73 รองลงมา คือ ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.ศ.5 หรือเทียบเท่า) จำนวน 42 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 22.95

ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พบว่าครู-อาจารย์จบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในระดับนักธรรมเอกทั้ง 183 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 100.00

ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่าครู-อาจารย์ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีระดับเปรียญธรรม 7 ประโยค โดยมีจำนวน 72 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 39.34 รองลงมา คือ ระดับเปรียญธรรม 9 ประโยค จำนวน 31 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 16.94

ด้านการสอน พบว่าครู-อาจารย์ส่วนใหญ่เป็นครูประจำในสำนักเรียน จำนวน 152 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 83.06 และมีส่วนน้อยที่เป็นครูชั่วคราว จำนวน 31 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 16.94 นอกจากนี้ ยังพบว่าครู-อาจารย์ส่วนใหญ่ไม่สอนที่สำนักเรียนอื่น ๆ โดยมีจำนวน 152 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 83.06 ส่วนครู-อาจารย์ที่สอนสำนักเรียนอื่นนอกเหนือจากสำนักเรียนประจำมีเพียง 31 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 16.94

ระยะเวลาในการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของครู-อาจารย์ พบว่าครู-อาจารย์ส่วนใหญ่สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นเวลาต่ำกว่า 5 ปี โดยมีจำนวน 103 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 56.26 รองลงมาสอนเป็นระยะเวลา 5-10 ปี จำนวน 42 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 22.95

สำหรับค่าตอบแทนในการสอนนั้น พบว่ามีครู-อาจารย์ที่ไม่ได้รับค่าตอบแทนในการสอน จำนวน 11 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 6.01 ส่วนที่ได้รับค่าตอบแทนในการสอนมีจำนวน 172 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 93.99 โดยส่วนใหญ่ได้รับค่าตอบแทนในการสอนเดือนละประมาณ 1,501-2,000 บาท จำนวน 72 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 39.34 ของครู-อาจารย์ ที่ได้รับค่าตอบแทนทั้งหมด รองลงมาได้รับค่าตอบแทนเดือนละประมาณ 501-1,000 บาท จำนวน 42 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 22.95 ของครู-อาจารย์ที่ได้รับค่าตอบแทนทั้งหมด และพบว่าครู-อาจารย์ที่ได้รับค่าตอบแทนเดือนละมากกว่า 2,500 บาท มีจำนวนเพียง 4 รูป/คน

ด้านความเพียงพอของบุคลากร (ครู-อาจารย์) พบว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่ ตอบว่า สำนักเรียนมีจำนวนบุคลากร (ครู-อาจารย์) เพียงพอ (ร้อยละ 94.44)จากการศึกษาปัญหาของการศึกษาด้านบุคลากร พบว่า ปัญหาด้านขาดบุคลากรที่มีความรู้ทางบาลีอย่างแท้จริง โดยเฉลี่ยทั้งผู้บริหารและนักเรียน มีความคิดเห็นว่า ปัญหาด้านนี้มีน้อยที่สุด ($\bar{X}=2.22$ และ $X=2.41$) ส่วนครู-อาจารย์โดยเฉลี่ย แล้วเห็นว่า ปัญหาด้านนี้มีน้อย ($\bar{X}=2.89$)

1.3 นักเรียน นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 289 รูป เป็นนักเรียนที่มีสถานภาพเป็นสามเณร จำนวน 158 รูป คิดเป็นร้อยละ 54.67 และนักเรียน ที่มีสถานภาพเป็นพระภิกษุ มีจำนวน 131 รูป คิดเป็นร้อยละ 45.33 ในจำนวนนี้ พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 20-30 ปี โดยมีจำนวน 145 รูป คิดเป็นร้อยละ 50.17 รองลงมาเป็นนักเรียนที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 125 รูป คิดเป็นร้อยละ 43.25 และ เป็นนักเรียนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด โดยมีจำนวน 186 รูป คิดเป็นร้อยละ 64.36 รองลงมา เป็นนักเรียนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคกลาง จำนวน 50 รูป คิดเป็นร้อยละ 17.30

ด้านระยะเวลาในการบวช พบว่านักเรียนส่วนใหญ่บวชเป็นระยะเวลา 5-10 ปี จำนวน 218 รูป คิดเป็นร้อยละ 75.43 รองลงมา คือ บวชเป็นระยะเวลาดำกว่า 5 ปี จำนวน 41 รูป คิดเป็นร้อยละ 14.19 ซึ่งสาเหตุในการบวชนั้น พบว่านักเรียนส่วนใหญ่ บวชเพื่อต้องการศึกษาเล่าเรียน โดยมีจำนวน 131 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 43.96 รองลงมา คือ บวชเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย จำนวน 70 รูป คิดเป็นร้อยละ 23.49

ด้านอาชีพหลักของบิดา-มารดา พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีบิดาและมารดาประกอบอาชีพกสิกรรม โดยมีจำนวน 239 รูป และ 240 รูป ตามลำดับ คิดเป็นร้อยละ 82.70 และ 83.04 ตามลำดับ

ด้านการศึกษาสายสามัญ พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสูงสุดสายสามัญ ในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 (ป.7 หรือเทียบเท่า) จำนวน 109 รูป คิดเป็นร้อยละ 37.72 รองลงมา คือ มีวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 (ม.ศ.5 หรือเทียบเท่า) จำนวน 75 รูป คิดเป็นร้อยละ 25.95

ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมระดับนักธรรมเอก โดยมีจำนวน 269 รูป คิดเป็นร้อยละ 93.04

ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่านักเรียนส่วนใหญ่กำลังศึกษา

พระปริยัติธรรมแผนกบาลีในระดับเปรียญธรรม 5 ประโยค จำนวน 54 รูป คิดเป็นร้อยละ 18.68 รองลงมา คือ กำลังศึกษาระดับเปรียญธรรม 7 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 17.30 ส่วนนักเรียนที่กำลังเรียนระดับเปรียญธรรม 9 ประโยค พบน้อยที่สุด โดยมีเพียง 5 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.73 เท่านั้น

2. ระบบการศึกษา

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุประบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกในแต่ละด้านได้ ดังนี้

2.1 เป้าหมายการศึกษา

2.1.1 สภาพของการศึกษาด้านเป้าหมายการศึกษา พบว่าผู้บริหารทั้งหมดมีความ คิดเห็นว่า เป้าหมายของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือ เพื่อให้มีวิชาความรู้บาลีไวยากรณ์ เพื่อสามารถศึกษาพระไตรปิฎกได้เข้าใจ (ร้อยละ 100.00) รองลงมา คือ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจภาษาบาลีในแง่วรรณคดีและสารัตถธรรมที่มีในคัมภีร์บาลีนั้น ๆ (ร้อยละ 83.33) และมีเป้าหมายเพื่อให้มีวิชาความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น (ร้อยละ 77.78) ตามลำดับ

ส่วนครู-อาจารย์มีความคิดเห็นว่า เป้าหมายของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีคือ เพื่อให้มีวิชาความรู้บาลีไวยากรณ์ เพื่อสามารถศึกษาพระไตรปิฎกได้เข้าใจ (ร้อยละ 77.05) และมีเป้าหมายเพื่อให้มีวิชาความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น (ร้อยละ 77.05) รองลงมา คือ เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ร้อยละ 71.04) และเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจภาษาบาลีในแง่วรรณคดีและสารัตถธรรมที่มีในคัมภีร์บาลีนั้น ๆ (ร้อยละ 54.10) ตามลำดับ

ด้านวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่า ทั้งผู้บริหารและครู-อาจารย์ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 100.00 และร้อยละ 83.60 ตามลำดับ) มีความคิดเห็นว่า วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือ เพื่อให้พระภิกษุสามเณร มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ สามารถแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง เพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

อันดับรองลงมาตามความคิดเห็นของผู้บริหาร คือ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี (ร้อยละ 83.33) และเพื่อช่วยเหลือ

ประชาชนที่ยากจนและขาดโอกาสทางการศึกษาให้ได้มีโอกาสได้รับการศึกษาโดยการบวชเรียน (ร้อยละ 77.78) ตามลำดับ

ส่วนอันดับรองลงมาตามความคิดเห็นของครูอูชาชัย คือ อ เพื่อช่วยเหลือ ประชาชนที่ยากจนและขาดโอกาสทางการศึกษาให้ได้มีโอกาสได้รับการศึกษาโดยการบวชเรียน (ร้อยละ 66.67) และเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี (ร้อยละ 64.45) ตามลำดับ

2.1.2 ปัญหาของการศึกษาด้านเป้าหมายการศึกษา จากการศึกษาปัญหาของการศึกษาด้านเป้าหมายการศึกษาคงตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู-อาจารย์พบว่า โดยเฉลี่ยแล้วผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า ภาพรวมของปัญหาด้านเป้าหมายการศึกษามีน้อยที่สุด ($\bar{X}=2.44$) ส่วนครู-อาจารย์โดยเฉลี่ยแล้วมีความคิดเห็นว่า ภาพรวมของปัญหาด้านเป้าหมายการศึกษามีน้อย ($\bar{X}=2.92$)

2.2 การบริหาร

2.2.1 สภาพของการศึกษาด้านการบริหาร พบว่า ทั้งผู้บริหารและครู-อาจารย์ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 72.22 และร้อยละ 51.91 ตามลำดับ) มีความคิดเห็นว่า สำนักเรียน มีการกำหนดโครงการและขั้นตอนการวางแผนการดำเนินงานไว้ชัดเจน

ในด้านการประสานงานนั้น ผู้บริหารส่วนใหญ่ตอบว่า สำนักเรียนมีการประสานงานในเรื่องการอบรมครูและการประสานงานในเรื่องการจัดหางบประมาณ (ร้อยละ 72.22 เท่ากัน) มากที่สุด รองลงมา คือ การประสานงานเรื่องการสรรหาบุคลากรครู-อาจารย์ (ร้อยละ 66.67) และการประสานงานเรื่องการขอคำปรึกษาหารือในการจัดการเรียน การสอน (ร้อยละ 61.11) ตามลำดับ

2.2.2 ปัญหาของการศึกษาด้านการบริหาร จากการศึกษาปัญหาด้านการบริหาร พบว่า โดยเฉลี่ยทั้งผู้บริหาร และครู-อาจารย์มีความคิดเห็นว่า ภาพรวมของปัญหาด้านนี้มีน้อย แต่เมื่อแยกเป็นรายด้านพบว่า ปัญหาด้านประชาชนทั่วไปมองไม่เห็นความสำคัญและประโยชน์ ของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยเฉลี่ยแล้วทั้งผู้บริหารและครู-อาจารย์มีความ คิดเห็นว่า ปัญหาด้านนี้มีมาก ($\bar{X}=3.50$ และ $\bar{X}=3.26$)

2.3 งบประมาณ

2.3.1 สภาพของการศึกษาด้านงบประมาณ ในด้านความเพียงพอของงบประมาณ ผู้บริหารส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงานมีไม่เพียงพอ (ร้อยละ 55.56) และงบประมาณที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารส่วนใหญ่ตอบว่า ได้รับ งบประมาณมาจากกรมการศาสนา (ร้อยละ 100.00) รองลงมา คือ ได้มาจากการบริจาค ของประชาชน (ร้อยละ 77.78) และได้มาจากมูลนิธิเพื่อการศึกษาของสำนักเรียน (ร้อยละ 72.22) ตามลำดับ

ในด้านค่าใช้จ่ายของนักเรียน ผู้บริหารทั้งหมดตอบว่า ค่าใช้จ่ายที่สำนักเรียนจะต้องจ่าย คือ ค่านิตยภัตสำหรับครูพระและค่าอุปกรณ์การเรียนการสอน (ร้อยละ 100.00 เท่ากัน) รองลงมา คือ ค่าสาธารณูปโภค (ร้อยละ 66.67) ส่วนในด้านการวางแผนการใช้จ่ายนั้น ผู้บริหารส่วนใหญ่มีความเห็นว่า นักเรียนมีการวางแผนการใช้จ่ายไว้ชัดเจน (ร้อยละ 55.56)

สำหรับนักเรียนนั้น พบว่านักเรียนส่วนใหญ่จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเรียน (ร้อยละ 83.39) โดยค่าใช้จ่ายที่นักเรียนส่วนใหญ่จะต้องเสีย คือ ค่าอุปกรณ์การศึกษา (ร้อยละ 100.00) รองลงมา คือ ค่าเดินทาง (ร้อยละ 17.83) และนักเรียนส่วนใหญ่ได้รับงบประมาณค่าใช้จ่ายจากผู้ศรัทธา (ร้อยละ 35.56)

2.3.2 ปัญหาของการศึกษาด้านงบประมาณ จากการศึกษาปัญหาของการศึกษาด้านงบประมาณพบว่า โดยเฉลี่ยผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า ภาพรวมของปัญหาด้านนี้มีน้อย ($\bar{X}=3.25$) เมื่อแยกเป็นรายด้านพบว่า โดยเฉลี่ยแล้วผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า ปัญหาทั้งด้านงบประมาณที่สนับสนุนและพัฒนาการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอ และปัญหาด้านหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ยังไม่ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างจริงจัง เป็นปัญหาน้อยเช่นกัน ($\bar{X}=3.11$ และ $\bar{X}=3.39$) ส่วนครู-อาจารย์โดยเฉลี่ยแล้วมีความคิดเห็นว่าปัญหาด้านนี้มีมาก ($\bar{X}=3.83$) เมื่อแยกเป็นรายด้าน โดยเฉลี่ยแล้วครู-อาจารย์มีความคิดเห็นว่าปัญหาทั้งสองด้านดังกล่าวเป็นปัญหามาก ($\bar{X}=3.63$ และ $\bar{X}=4.02$)

2.4 หลักสูตร

2.4.1 สภาพของการศึกษาด้านหลักสูตร พบว่า ทั้งผู้บริหารและ

นักเรียนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 72.22 และร้อยละ 34.12 ตามลำดับ) มีความคิดเห็นว่า หลักสูตรมีความเหมาะสม และครอบคลุมเป้าหมายของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ส่วนครู-อาจารย์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า หลักสูตรมีเนื้อหาไม่ทันสมัย ไม่สอดคล้องกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์ (ร้อยละ 41.53)

อันดับรองลงมาตามความคิดเห็นของผู้บริหาร คือ หลักสูตรมีเนื้อหามากเกินไป (ร้อยละ 22.22) และหลักสูตรมีเนื้อหายังไม่เหมาะสมกับผู้เรียน (ร้อยละ 16.67) ตามลำดับ

อันดับรองลงมาตามความเห็นของครู-อาจารย์ คือ หลักสูตรมีความเหมาะสมแต่ครอบคลุมเป้าหมายของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี (ร้อยละ 33.33) หลักสูตรมี เนื้อหามากเกินไป และหลักสูตรมีเนื้อหายังไม่เหมาะสมกับผู้เรียน (ร้อยละ 12.57 เท่ากัน) ตามลำดับ

ส่วนอันดับรองลงมาตามความคิดเห็นของนักเรียน คือ หลักสูตรมีเนื้อหาไม่ทันสมัย ไม่สอดคล้องกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์ (ร้อยละ 22.05) และหลักสูตรมีเนื้อหาซ้ำซ้อน (ร้อยละ 17.32) ตามลำดับ

2.4.2 ปัญหาของการศึกษาด้านหลักสูตร จากการศึกษาปัญหาของการศึกษาด้านหลักสูตร พบว่า โดยเฉลี่ยแล้วผู้บริหาร ครู-อาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นเดียวกันว่าภาพรวมของปัญหาด้านหลักสูตรมีน้อยเมื่อแยกเป็นรายด้าน ปัญหาด้านเนื้อหาวิชาทางบาลีเรียนเข้าใจยาก โดยเฉลี่ยแล้วผู้บริหารและครู-อาจารย์มีความคิดเห็นว่า ปัญหาด้านนี้มีน้อย ($\bar{X}=2.94$ และ $\bar{X}=3.14$) แต่นักเรียน โดยเฉลี่ยแล้วมีความคิดเห็นว่า ปัญหาด้านนี้มีมาก ($\bar{X}=3.57$) และปัญหาด้านเนื้อหาทางบาลีไม่ทันสมัย ไม่สอดคล้องกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์ โดยเฉลี่ยทั้งครู-อาจารย์และนักเรียนมีความคิดเห็นว่า ปัญหาด้านนี้มีน้อย ($\bar{X}=3.20$ และ $\bar{X}=2.80$) แต่ผู้บริหาร โดยเฉลี่ยมีความคิดเห็นว่า ปัญหาด้านนี้มีน้อยที่สุด ($\bar{X}=2.39$)

2.5 การเรียนการสอน

2.5.1 สภาพของการศึกษาด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า ผู้บริหารทั้งหมด ตอบว่า ครู-อาจารย์มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (ร้อยละ 100.00) และ ผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า กิจกรรมการเรียนการสอนที่ครู-อาจารย์มีส่วนร่วมมากที่สุด

คือ การประชุมปรึกษาหารือกำหนดวิธีการเรียนการสอนและการวัดผล (ร้อยละ 100.00) รองลงมา คือ มีส่วนร่วมในการทำแผนปฏิบัติการสอนรายวิชา และมีส่วนร่วมในการทำข้อสอบ ร่วมรายวิชาในสำนักเรียน (ร้อยละ 55.56 เท่ากัน) และผู้บริหารส่วนใหญ่ตอบว่า ไม่ได้ รับความช่วยเหลือด้านการเรียนการสอนจากหน่วยงานอื่น (ร้อยละ 55.56)

ส่วนในด้านการส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพิ่มเติม ผู้บริหารส่วนใหญ่ตอบว่า ให้การส่งเสริมในเรื่องการจัดการเรียนการสอนหลักสูตร ภาคพิเศษ 15 วันก่อนสอบบาลีสนามหลวง (ร้อยละ 94.44) รองลงมา คือ ให้มีเวลาเรียนวิชา ทางบาลี และปฏิบัติศาสนกิจให้มากขึ้น (ร้อยละ 55.56)

ด้านความคิดเห็นของครู-อาจารย์ พบว่าอาจารย์ส่วนใหญ่ตอบว่า มีส่วนร่วม ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (ร้อยละ 79.23) โดยกิจกรรมการเรียน การสอนที่มี ส่วนร่วมมากที่สุด คือ การทำข้อสอบร่วมรายวิชาในสำนักเรียน และมีส่วนร่วมใน การประชุม ปรึกษาหารือกำหนดวิธีการเรียนการสอนและการวัดผล (ร้อยละ 41.53 เท่ากัน) นอกจากนี้ ครู-อาจารย์ส่วนใหญ่ยังตอบว่า ไม่ได้รับการอบรมในเรื่องการจัดการเรียน การสอน (ร้อยละ 66.67)

ส่วนด้านความสม่ำเสมอในการเข้าชั้นเรียนของนักเรียน นักเรียน ส่วนใหญ่ ตอบว่า เข้าชั้นเรียนสม่ำเสมอ (ร้อยละ 76.12)

2.5.2 ปัญหาของการศึกษาด้านกิจกรรมการเรียนการสอน จากการศึกษา
ปัญหาของ การศึกษาด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า โดยเฉลี่ยทั้งผู้บริหารและ นักเรียนมีความ คิดเห็นว่า โดยภาพรวมปัญหาด้านนี้มีน้อย ส่วนครู-อาจารย์โดยเฉลี่ยแล้ว มีความคิดเห็นว่า เป็นปัญหามาก และเมื่อแยกเป็นรายด้านพบว่า ปัญหาด้านการเรียน การสอนเป็นวิธีการท่องจำ โดยเฉลี่ยทั้งครู-อาจารย์และนักเรียนมีความคิดเห็นว่า ปัญหาด้านนี้มี มากเหมือนกัน ($\bar{X}=3.12$ และ $\bar{X}=3.70$) ส่วนผู้บริหาร โดยเฉลี่ยมีความคิดเห็นว่า ปัญหาด้าน นี้มีน้อย ($\bar{X}=3.34$)

สำหรับปัญหาด้านสำนักเรียนไม่มีแหล่งความรู้ให้นักเรียนค้นคว้า เพิ่มเติม เช่น ห้องสมุดหรือมุมอ่านหนังสือ พบว่าทั้งผู้บริหารและนักเรียนมีความคิดเห็นว่า ปัญหาด้านนี้ มีน้อย ($\bar{X}=3.28$ และ $\bar{X}=3.19$) ส่วนครู-อาจารย์โดยเฉลี่ยมีความคิดเห็นว่า ปัญหาด้านนี้มีมาก ($\bar{X}=3.58$)

ส่วนปัญหาด้านการเรียนการสอนแต่ละสำนักเรียนไม่ค่อยสอดคล้อง

คล่องเป็นไปใน แนวเดียวกัน โดยเฉลี่ยผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า ปัญหาด้านนี้มีน้อยที่สุด ($\bar{X}=2.39$) ส่วนครู-อาจารย์โดยเฉลี่ยมีความคิดเห็นว่า ปัญหาด้านนี้มีน้อย ($\bar{X}=3.21$)

2.6 สื่อการเรียนการสอน

2.6.1 สภาพของการศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า ทั้งผู้บริหาร และครู-อาจารย์ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 77.78 และร้อยละ 54.10 ตามลำดับ) มีความคิดเห็นว่า สื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอ

2.6.2 ปัญหาของการศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอน จากการศึกษาปัญหาของการศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า โดยเฉลี่ยทั้งผู้บริหารและครู-อาจารย์ มีความคิดเห็นว่า โดยภาพรวมปัญหาด้านนี้มีน้อย ส่วนนักเรียนโดยเฉลี่ยแล้วมีความคิดเห็นว่า โดยภาพรวมปัญหาด้านนี้มีน้อยที่สุด เมื่อแยกเป็นรายด้านพบว่า ปัญหาด้านสำนักเรียนขาดความพร้อมด้านสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน โดยเฉลี่ยทั้งผู้บริหาร ครู-อาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นว่าเป็นปัญหาน้อย ($\bar{X}=3.17, \bar{X}=3.30, \bar{X}=2.73$)

2.7 การวัดและการประเมินผล

2.7.1 สภาพของการศึกษาด้านการวัดผลและการประเมินผล พบว่า ทั้งผู้บริหาร และครู-อาจารย์ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 88.89 และร้อยละ 95.63) ตอบว่า สำนักเรียนมีการ วัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอนทั้งระหว่างเรียนกับครูที่วัด และเมื่อสิ้นปี ตอนสอบ บาลีสนามหลวง

2.7.2 ปัญหาของการศึกษาด้านการวัดผลและการประเมินผล จากการศึกษาปัญหา ของการศึกษาด้านการวัดผลและการประเมินผล พบว่า โดยเฉลี่ยทั้งผู้บริหาร ครู-อาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นว่า โดยภาพรวมของปัญหาด้านนี้มีน้อย แต่เมื่อแยกเป็นรายด้านพบว่า ปัญหาด้านมีนักเรียนสอบตก โดยเฉลี่ยแล้วทั้งผู้บริหาร ครู-อาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นว่าเป็นปัญหามาก ($\bar{X}=3.94, \bar{X}=3.79$ และ $\bar{X}=3.58$) และปัญหาด้านข้อสอบที่ใช้ในการวัดผลวัดได้ไม่ครอบคลุมเนื้อหาวิชาที่สอนพบว่า โดยเฉลี่ยครู อาจารย์มีความคิดเห็นว่าเป็นปัญหามาก ($\bar{X}=3.58$) ส่วนผู้บริหารและนักเรียนโดยเฉลี่ยแล้ว มีความคิดเห็นว่าเป็น ปัญหาน้อย ($\bar{X}=2.94$ และ $\bar{X}=3.28$)

2.8 สถานที่เรียน

2.8.1 สภาพของการศึกษาด้านอาคารสถานที่ พบว่า ทั้งผู้บริหาร

ครู-อาจารย์ และนักเรียน ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 88.89, ร้อยละ 83.06 และร้อยละ 82.70 ตามลำดับ) มีความคิดเห็นว่าสถานที่เรียนมีความเหมาะสมและมีความเพียงพอกับจำนวนนักเรียน สำหรับสถานที่ที่ใช้ในการดำเนินการเรียนการสอนนั้น ทั้งผู้บริหารและครู-อาจารย์ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 94.44 และร้อยละ 89.62 ตามลำดับ) ตอบว่า ใช้อาคารเรียนพระปริยัติธรรมเป็นสถานที่ที่ใช้ในการดำเนินการเรียนการสอน รองลงมา คือ ใช้ศาลาการเปรียญ นอกจากนี้ ทั้ง ผู้บริหารและครู-อาจารย์ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 77.78 และร้อยละ 83.06) มีความคิดเห็นว่าสถานที่เรียนมีความเหมาะสม

2.8.2 ปัญหาของการศึกษาด้านอาคารสถานที่ จากการศึกษาปัญหาการศึกษา ด้าน อาคารสถานที่ พบว่า โดยเฉลี่ยแล้วทั้งผู้บริหาร ครู-อาจารย์ และนักเรียน มีความคิดเห็นว่า ภาพรวมของปัญหาด้านนี้มีน้อยที่สุด

3. ผลผลิต

3.1 ความมั่นใจในการเรียนของนักเรียน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ตอบว่า ไม่มั่นใจ ที่จะเรียนจบระดับเปรียญธรรม 9 ประโยค (ร้อยละ 74.43) และนักเรียนส่วนใหญ่ มีความ ตั้งใจที่จะเรียนจนถึงระดับเปรียญธรรม 9 ประโยค (ร้อยละ 52.25) รองลงมา คือ ระดับ เปรียญธรรม 6 ประโยค (ร้อยละ 24.57)

3.2 ความต้องการทางการศึกษาของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จากการศึกษาความต้องการทางการศึกษาของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความต้องการทางการศึกษาเพิ่มเติม (ร้อยละ 98.27) โดยประเภทของการศึกษาที่นักเรียนต้องการศึกษาเพิ่มเติมมากที่สุด คือ การศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยทั่ว ๆ ไป (ร้อยละ 54.44) รองลงมา คือ มีความต้องการการศึกษาเพิ่มเติมทางความรู้เฉพาะด้าน เช่น ภาษา คอมพิวเตอร์ วาดศิลป์ พิมพ์ดีด (ร้อยละ 55.99) และมีความต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ (ร้อยละ 53.52) ตามลำดับ

ในด้านความต้องการความช่วยเหลือจากสำนักเรียนทางการศึกษา

พบว่านักเรียนต้องการให้สำนักเรียนช่วยเหลือเรื่องเงินทุนการศึกษา หรือนิตยภัตสำหรับนักเรียนแต่ละประโยชน์มากที่สุด รองลงมา คือ ต้องการความช่วยเหลือเรื่องแหล่งค้นคว้า และต้องการความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนตามลำดับ นอกจากนี้ นักเรียนยังต้องการให้ สำนักเรียนช่วยเหลือในเรื่องสภาพความเป็นอยู่ และสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย อีกด้วย

สำหรับบริการทางการเรียนการสอนเพิ่มเติมของสำนักเรียนพบว่า นักเรียนต้องการให้สำนักเรียนเพิ่มความรู้ทางด้านอื่นนอกเหนือจากความรู้ทางบาลีมากที่สุด รองลงมา คือ ต้องการให้สำนักเรียนปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน

3.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี จากการศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่า ข้อเสนอแนะที่ผู้บริหารเห็นพ้องกันมากที่สุด คือ ควรเพิ่มงบประมาณการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้เพียงพอกับความจำเป็น รองลงมา คือ หลักสูตรไม่ควรเน้นความจำมากเกินไป ควรเพิ่มตำราและแบบเรียนให้เพียงพอกับจำนวน นักเรียน เพิ่มหลักสูตรวิชาด้านอื่นมาเสริม เช่น ภาษา ควรมีการประยุกต์เทคนิควิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อดึงดูดความสนใจของนักเรียนให้มากกว่านี้ และควรมีการเสริมแรงจูงใจแก่ผู้ที่ทำคะแนนได้ดีตามลำดับ

สำหรับข้อเสนอแนะตามความคิดเห็นของครู-อาจารย์ พบว่า ข้อเสนอแนะที่ครู-อาจารย์เห็นพ้องกันมากที่สุดคือการเรียนการสอนควรเน้นความเข้าใจมากกว่าความจำ รองลงมา คือ รัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณ และทุกฝ่ายควรสนับสนุนงบประมาณให้แก่สำนักเรียนอย่างเพียงพอ ทุกฝ่ายต้องให้การยอมรับและรับสมัครผู้ที่เรียนจบทางบาลีเข้าทำงาน สถานที่เรียนควรเป็นสัดส่วนที่แน่นอนการวัดผลและการประเมินผลควรมีคะแนนเก็บสะสมในการสอบแต่ละครั้ง รัฐบาลและเอกชนควรให้ความช่วยเหลือด้านสื่อ อุปกรณ์ การเรียนการสอนต่าง ๆ เป้าหมายของการศึกษาควรมุ่งให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้จริงในสังคม ควรรื้อปรับระบบการวัดผลใหม่ทั้งหมดตามลำดับ นอกจากนี้ ครู-อาจารย์ ยังมีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี การรับรองวิทยฐานะทางการศึกษาบาลีและผู้ที่สอนนั้น ควรได้รับการอบรมด้านการสอนก่อนลงมือปฏิบัติจริง

ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของนักเรียนพบว่า ข้อเสนอแนะ

ที่นักเรียนเห็นพ้องกันมากที่สุด คือ การวัดผลและการประเมินผลควรมีการสอบซ่อม รองลงมา คือ ควรใช้ครูที่เป็นฆราวาสที่เคยศึกษาทางด้านบาลีมาสอนเพื่อเป็นการเปลี่ยนมุมมองและทัศนคติ

การวัดผลและการประเมินผลควรมีการสอบเก็บคะแนน อาคารเรียนควรอยู่ห่างไกลจากชุมชน การเรียนการสอนควรเน้นความเข้าใจมากกว่าความจำ เนื้อหาวิชาควรเพิ่มวิชาที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทยในปัจจุบัน ครูควรได้รับการอบรมการสอน ข้อสอบควรมีทั้งอัตนัยและ ปรนัย และควรให้มีการสอบมากกว่าปีละหนึ่งครั้ง ควรใช้ครูที่มีประสบการณ์และมีความรู้ทาง บาลีอย่างแท้จริง และอาคารเรียนควรเป็นสัดส่วนให้มากกว่านี้ตามลำดับ

นอกจากนี้ ทั้งครู-อาจารย์และนักเรียนต่างมีความคิดเห็นว่า รัฐบาลควรให้ความช่วยเหลือทางด้านงบประมาณมากที่สุด

นอกจากนี้ ยังมีความคิดเห็นของนักเรียนเพิ่มเติมในเรื่อง ประโยชน์ของการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า การเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นประโยชน์ต่อการดำรงเพศบรรพชิตใน ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ร้อยละ 54.33) รองลงมา คือ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการแปลคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาบาลีอื่น ๆ (ร้อยละ 33.56)

ตอนที่ 3 สรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสำนักเรียน

3.1 สภาพโดยทั่วไป จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสำนักเรียนพบว่า พระภิกษุสามเณร ที่มาบวชเรียนส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัด บวชเพื่อต้องการเรียนหนังสือให้สูงขึ้น

ด้านนโยบายการศึกษาและการบริหารการศึกษาขึ้นอยู่กับแต่ละสำนักเรียนว่าจะมีการบริหารงานอย่างไร

ด้านงบประมาณนั้นส่วนใหญ่ทางสำนักเรียนจะจัดหาเอง โดยเฉพาะได้มาจากประชาชนที่ศรัทธาบริจาค มีบางส่วนที่ได้มาจากกรมการศาสนา ด้านค่าตอบแทนที่ครู-อาจารย์ได้รับทางสำนักเรียนจะจัดให้กับครู-อาจารย์ผู้สอนเอง

ด้านการเรียนการสอน เรียนวันละประมาณ 2-3 ชั่วโมง เน้นการท่องจำและแปลให้อาจารย์ฟัง การเรียนการสอนจะเป็นระบบที่สอนท่อง พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่อยู่ ในวัด จะต้องเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและแผนกธรรม

3.2 ปัญหาโดยทั่วไป จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสำนักเรียน ปัญหาที่พบส่วนใหญ่ ได้แก่

- งบประมาณที่มีไม่เพียงพอ ค่าตอบแทนที่ครูได้รับน้อย
- นักเรียนส่วนใหญ่เรียนเพราะถูกบังคับ
- มีความขัดแย้งระหว่างพระรุ่นเก่ากับพระรุ่นใหม่ในด้านความคิดเกี่ยวกับการศึกษาของพระภิกษุสามเณร

3.3 ข้อเสนอแนะทั่วไป จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสำนักเรียน ส่วนใหญ่ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรประชาสัมพันธ์ให้ทุกฝ่ายเห็นความสำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

ตอนที่ 4 สรุปข้อมูลที่ได้จากการสังเกต

4.1 ด้านอาคารสถานที่ จากการสังเกตพบว่า สำนักเรียนขนาดใหญ่จะมีอาคารเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีโดยเฉพาะ มีการแบ่งชั้นเรียนเป็นสัดส่วน ส่วนสำนักเรียนขนาดกลางและเล็ก สถานที่เรียนมีทั้งอาคารเรียนพระปริยัติธรรมและศาลาการเปรียญ ถ้าใช้ศาลา การเปรียญจะกันชั้นเรียนโดยใช้กระดานดำเป็นฉากกัน

4.2 ด้านสภาพแวดล้อมทั่วไป จากการสังเกตพบว่า สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของ สำนักเรียน มักจะตั้งอยู่ใกล้กับชุมชน มีผู้สัญจรผ่านไปมาตลอด

4.3 ด้านการเรียนการสอน จะเป็นพระภิกษุสามเณรรุ่นพี่มาสอนรุ่นน้องที่อยู่ใน ชั้นเรียนต่ำกว่า การสอนจะเน้นการอภิปรายและให้แปลตามแบบเรียน ส่วนใหญ่จะเรียนวันละ 2-3 ชั่วโมง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องสภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีใน
สำนักเรียนส่วนกลาง ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัยโดยแยกเป็นประเด็นด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ปัจจัยนำเข้า

- 1.1 ผู้บริหาร
- 1.2 ครู-อาจารย์
- 1.3 นักเรียน

ตอนที่ 2 ระบบการศึกษา

- 2.1 เป้าหมายการศึกษา
- 2.2 การบริหาร
- 2.3 งบประมาณ
- 2.4 หลักสูตร
- 2.5 การเรียนการสอน
- 2.6 สื่อการเรียนการสอน
- 2.7 การวัดและการประเมินผล
- 2.8 สถานที่เรียน

ตอนที่ 3 ผลผลิต

- 3.1 ความมั่นใจในการเรียนของนักเรียน
- 3.2 ความต้องการทางการศึกษาของนักเรียน
- 3.3 ข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ตอนที่ 1 ปัจจัยนำเข้า

1.1 ผู้บริหาร

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสำนักเรียนส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 51-60 ปีมากที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ผู้บริหารสำนักเรียนส่วนใหญ่อาจจะเป็นเจ้าอาวาสหรือพระเถระ
ผู้ใหญ่ที่มีพรรษาบวชมากมาดำรงตำแหน่งผู้บริหารสำนักเรียน และไม่ได้มีการกำหนดไว้ว่า
ผู้บริหารสำนักเรียนจะต้องจบการศึกษาบาลีจึงจะดำรงตำแหน่งผู้บริหารสำนักเรียน โดยดู

จากผลการวิจัยที่พบว่า มีผู้บริหารบางรูปที่ไม่ได้ศึกษาทางด้านบาลี ซึ่งสาเหตุเช่นนี้อาจส่งผลถึงความสนใจที่จะพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของแต่ละสำนักเรียนว่ามีมากน้อยเพียงใด

1.2 ครู-อาจารย์

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่เป็นครู-อาจารย์ที่สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น จะต้องจบนักธรรมเอกและจบเปรียญธรรม 3 ประโยคเป็นอย่างต่ำแต่ในระดับการศึกษาสายสามัญนั้น ไม่ได้มีการกำหนดไว้ว่าครู-อาจารย์จะต้องจบการศึกษาสายสามัญในระดับใด ทำให้เห็นว่าเห็นว่า ครู-อาจารย์ที่สอนมีจำนวนเพียงพอ เนื่องจากการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนี้นั้นส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะที่สอนน้อย ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารพบว่าสำนักเรียนส่วนใหญ่จะให้พระภิกษุสามเณรที่เรียนในระดับประโยคสูงและเรียนจบในประโยคนั้นแล้วมาสอนรุ่นน้องต่อไป โดยสอดคล้องกับผลการวิจัยเอกสารที่พบว่า ครูที่สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีส่วนใหญ่จะได้รับการไหว้วานจากเจ้าอาวาสให้ช่วยสอนเนื่องจากเป็นงานของวัด แต่สำนักเรียนต่าง ๆ ก็มีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้สอนอยู่เสมอ ซึ่งอาจจะมีเหตุมาจากความจำเป็นของทางวัด โดยคงอาจถูกไหว้วานให้ไปปฏิบัติศาสนกิจด้านอื่น ๆ หรือ เมื่อสอบผ่านชั้นสูงสุดของสำนักเรียนแล้วก็ย้ายไปที่อื่นอาจไปศึกษาต่อด้านอื่นหรือลาสิกขาบทยออกไป ทำให้พระภิกษุสามเณรเหล่านั้นไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ในการสอนพระปริยัติธรรมได้ต่อ อย่างไรก็ตาม ลักษณะการสอนแบบที่สอนน้อยนี้ทำให้ครู-อาจารย์เพียงพอต่อจำนวนนักเรียน

จากการสอนในลักษณะที่สอนน้อยนี้ทำให้พบว่าครูที่มีวุฒิทางบาลีอยู่ในทุกประโยคยกเว้นประโยค 1-2 อายุเฉลี่ยของครู-อาจารย์ส่วนใหญ่อยู่ในระดับ 20-30 ปี มีจำนวนพรรษาที่บวชส่วนใหญ่ประมาณ 5-10 พรรษา ประสบการณ์ในการสอนส่วนใหญ่จะต่ำกว่า 5 ปี และจะต้องจบนักธรรมเอกจึงจะสามารถเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครู-อาจารย์ มีความคิดเห็นว่าครูที่สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีจำนวนไม่เพียงพอ เป็นปัญหาในระดับน้อย ทั้งนี้เนื่องมาจากว่าระบบการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นแบบที่สอนน้อยโดยให้ พระภิกษุ

สามแฉกที่เรียนในระดับประโยคสูงมาสอนประโยคที่ต่ำกว่า จึงทำให้ปัญหาครูมีจำนวนไม่เพียงพอเป็นปัญหาในระดับน้อย

ปัญหาด้านบุคลากรไม่มีความรู้ความเข้าใจในวิชาการศึกษาและวิธีการสอน ทั้งผู้บริหาร และ ครู-อาจารย์ มีความเห็นว่าเป็นปัญหาในระดับน้อย อาจเนื่องมาจากการที่สำนักเรียนจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้นขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักเรียนเป็นหลัก ทำให้การคัดเลือกครูที่จะมาทำการสอนนั้นส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีคุณวุฒิสูง ดังเห็นได้จาก สถานภาพทางการศึกษาของครู พบว่าผู้ที่มาเป็นครูสอนต้องจบนักธรรมเอก และครูส่วนใหญ่มีวุฒิสถาบันบาลีระดับเปรียญธรรม 7 ประโยค รองลงมาคือ ระดับเปรียญธรรม 9 ประโยค ส่วนวุฒิทางการศึกษาสายสามัญนั้นส่วนใหญ่มีวุฒิในระดับปริญญาตรี

1.3 นักเรียน

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลสภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในภาพรวม โดยไม่ได้เจาะจงที่ประโยคใดประโยคหนึ่ง ทำให้มีนักเรียนที่ตอบแบบสอบถามกระจายอยู่ในทุกประโยค และนักเรียนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่บวชเป็นระยะเวลา 5-10 ปี (ร้อยละ 75.43) ทั้งนี้อาจเนื่องจากการที่นักเรียนส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการบวชเพื่อต้องการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ทำให้เมื่อเรียนถึงระดับหนึ่งได้ลาสิกขาบทยออกไปเรียนทางด้านอื่น หรือออกไปเรียนทางสายสามัญ

ตอนที่ 2. ระบบการศึกษา

2.1 เป้าหมายการศึกษา

2.1.1 สภาพของการศึกษาด้านเป้าหมายการศึกษา

จากผลการวิจัยพบว่าทั้งผู้บริหารทั้งหมด และครู-อาจารย์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า เป้าหมายของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีคือ เพื่อให้มีวิชาความรู้ บาลี ไวยากรณ์ เพื่อสามารถศึกษาพระไตรปิฎกได้เข้าใจ ทั้งนี้เมื่อศึกษาประวัติความเป็นมาทางการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่ามีรากฐานมาจากการศึกษาภาษาบาลี หรือที่เรียกว่าการศึกษาพระไตรปิฎก เนื่องจากพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์ที่บันทึกพระธรรมวินัย ซึ่ง

เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ถูกบันทึกไว้เป็นภาษาบาลี ครั้งต่อมาถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงหนังสือที่ใช้เรียนจากคัมภีร์พระไตรปิฎก มาเป็นคัมภีร์อรรถกถาในรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์แต่พระธรรมวินัยในคัมภีร์อรรถกถาก็ยังคงเป็นภาษาบาลี ดังนั้นการที่จะศึกษาพระไตรปิฎก จึงต้องเรียนภาษาบาลีให้เข้าใจขั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงเรียนพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกต่อไป เนื่องจากหากไม่รู้ภาษาบาลีก็จะไม่สามารถล่วงรู้ พระพุทธวจนะในพระไตรปิฎกได้ ในเรื่องนี้พระราชปริยัติเมธี (2532) แสดงความเห็นไว้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนอกจากจะเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของการบวชเรียน แล้วยังถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับศาสนทายาท เพราะคำสั่งสอน ของพระพุทธศาสนาซึ่งรวบรวมไว้เรียกว่าพระไตรปิฎกนั้น บันทึกเป็นภาษาบาลี การรู้ภาษาบาลีอย่างลึกซึ้ง เท่ากับรู้พระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้งด้วย การรู้หรือได้รู้ภาษาบาลีมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่หรือเสื่อมไปของพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับการศึกษาหรือไม่ศึกษาพระธรรมวินัย โดยเฉพาะพระสงฆ์ซึ่งเป็นศาสนทายาท จำเป็นจะต้องรู้ภาษาบาลีเป็นอย่างดี เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระศาสนาและสามารถจัดข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดจากการตีความ พระวินัยที่ผิดไปจากคำสอนอันเดิม เนื่องจากไม่ได้เรียนรู้ภาษาบาลี ไม่สนใจการศึกษาพระธรรมวินัย เมื่อไม่มีความรู้ภาษาบาลี การตีความพระธรรมวินัยก็ผิดไปจากเดิม

เป้าหมายอันดับรองในความเห็นของทั้งผู้บริหารและครู-อาจารย์ คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีเป้าหมายเพื่อให้มีวิชาความรู้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันยังมีเยาวชนของประเทศส่วนหนึ่งที่ขาดโอกาสในการศึกษาต่อในระบบโรงเรียนของภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนที่มาจากชนบทห่างไกลทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ที่บิดามารดาประกอบอาชีพกสิกรรมมีความต้องการที่จะบวชเรียนเพื่อให้ตนได้มีโอกาสได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น ทั้งนี้เพื่อการเลื่อนชั้นทางสังคม ให้ตนเองมีโอกาสที่จะเจริญก้าวหน้าในชีวิตและได้ใช้สติปัญญาของตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมต่อไปดังที่ พระราชวรมุนี(2527) ได้กล่าวว่า "ถ้าไม่มีวัดชาวชนบทและคนยากจนมากมายเท่าใดจะไม่มีโอกาสได้เล่าเรียน วัดในกรุงเทพฯ ฯ นอกจากให้โอกาสในการศึกษาแก่ชาวชนบทในเพศพระภิกษุสามเณรแล้วยังเป็นที่พักพิงของเด็กชนบทให้ได้มีโอกาสเล่าเรียนกันอีกไม่น้อย"

ด้านวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสำนักเรียน พบว่าทั้งผู้บริหารและครู- อาจารย์ ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือ

- 1). เพื่อให้พระภิกษุสามเณร มีความรู้ความเชี่ยวชาญสามารถแปลภาษาบาลี เป็นภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง เพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 2). เพื่อให้พระภิกษุสามเณร ได้รับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
- 3). เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ยากจน และขาดโอกาสทางการศึกษา ให้ได้รับการศึกษาโดยการบวชเรียน

จะเห็นว่าวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสำนักเรียนนั้นสอดคล้องกับเป้าหมายทางการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ทั้งนี้เนื่องจากการจัดตั้งสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นั้นนอกจากประโยชน์ที่มีต่อพระพุทธศาสนา ในแง่ของการให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ทางบาลี และได้รับการศึกษาทางด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เพื่อความรู้และความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนที่ไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในระบบการศึกษาของรัฐ ได้ใช้ช่องทางการบวชเรียนเพื่อให้ตนได้มีโอกาสทางการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น เพราะการที่พระภิกษุสามเณรเข้ามาบวชนั้นส่วนใหญ่ก็เพื่อโอกาสทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งที่ตั้งที่พระมหารามณเทียร ธีรานนโท (2534) มีความเห็นว่าสถานภาพของพระภิกษุสามเณรที่บวชเรียนนั้นส่วนใหญ่มาจากครอบครัววงศ์วานที่ยากจนในท้องถิ่นชนบทที่ห่างไกล และเป็นบุคคลที่มาจากกลุ่มคนที่เสียเปรียบในสังคมในด้านโอกาสทางการศึกษา ในระบบการศึกษาของรัฐ และระบบการศึกษาของสงฆ์ยังมีบทบาทในฐานะเป็นช่องทางการศึกษาสำหรับบุคคลผู้ด้อยโอกาสในสังคม ช่วยผ่อนเบาปัญหา ความไม่เสมอภาคทางการศึกษาของรัฐ รวมถึงช่วยส่งเสริมและฝึกอบรมบุคลากรให้มีคุณภาพที่ดีแก่สังคมส่วนรวม และแก่พระพุทธศาสนา

2.1.2 ปัญหาการศึกษาด้านเป้าหมายการศึกษา

จากผลการวิจัยปัญหาด้านเป้าหมายการศึกษา พบว่า ผู้บริหารมีความคิดเห็นว่า ภาพรวมของปัญหาด้านเป้าหมายการศึกษาเป็นปัญหาในระดับน้อยที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เป้าหมายทั้งสองด้าน คือ นโยบายและเป้าหมายในการทำงานของสำนักเรียน

ยังไม่กระจ่างชัด และนโยบายและเป้าหมายในการจัดการศึกษาไม่ชัดเจน ต่างก็เป็นปัญหาน้อยที่สุดเช่นกัน

ส่วนครู-อาจารย์มีความคิดเห็นว่า ภาพรวมของปัญหาด้านเป้าหมายการศึกษาน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า เป้าหมายทั้งสองด้านต่างก็เป็นปัญหาน้อยเช่นกัน การที่ทั้งผู้บริหารและ ครู-อาจารย์ มีความคิดเห็นว่าปัญหาด้านเป้าหมายการศึกษาคือปัญหาในระดับน้อยที่สุด และน้อยตามลำดับนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นระบบการศึกษาที่มีความกระจ่างชัดในตัวเอง อยู่ในสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน โดยยอมรับว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นอกจากจะมีเป้าหมายเพื่อให้มีความรู้ความสามารถทางภาษาบาลี เพื่อให้สามารถศึกษาพระไตรปิฎกได้เข้าใจ อันเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้พระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชเรียน ได้มีความรู้พื้นฐานเพื่อการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น อันเป็นการยอมรับความจริงที่คิดเนื่องมาจากประเพณีการบวชเรียนของไทยว่า พระภิกษุสามเณรส่วนมากเมื่อบวชเรียนหรือศึกษาระดับหนึ่งก็จะสึก ทำให้ เป้าหมายทางการศึกษาเป็นปัญหาในระดับน้อย พร้อมกันนั้นก็จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้ดีที่สุด เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่มีคุณภาพไว้เป็นกำลังของพระศาสนาโดยพยายามจัดกระบวนการศึกษา ในลักษณะที่ให้พระภิกษุสามเณร มีใจโน้มเอียงในทางที่จะเสียดละอุทิศตัวอยู่ในพระพุทธศาสนา แต่ถ้าพระภิกษุสามเณรที่มีการศึกษาคดีแล้วหลายส่วนจะสึกไปเพื่อประกอบอาชีพอื่นหรือเพื่อศึกษาทางด้านอื่น ก็ไม่ปิดกั้น เพราะต่างตระหนักดีว่าเป็นธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยของการศึกษาของสงฆ์ทั่ว ๆ ไป

2.2 การบริหาร

2.2.1 สภาพทางการศึกษาด้านบริหาร

จากการวิจัยผู้บริหารและครูอาจารย์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีการกำหนดโครงการและขั้นตอนการบริหารงานไว้ชัดเจน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการกำหนดการบริหารงานเป็นการกำหนดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ที่บัญญัติไว้ว่า การศึกษาเล่าเรียนของคณะสงฆ์ เป็นหน้าที่ของเจ้าสำนักเรียนที่จะต้องรับภาระในการจัดการศึกษา และการบริหารการดำเนินงาน ส่วนการจัดหลักสูตร และการ

ประเมินผลนั้น เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของมหาเถรสมาคม การที่วัดใดจะเปิดสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักเรียนเป็นหลัก

จากการกำหนดโครงการและขั้นตอนการบริหารงานที่ชัดเจนและเป็นไปในลักษณะนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า แนวปฏิบัติเช่นนี้ทำให้ไม่มีนโยบายทั่วไปในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ทำให้ขาดเครื่องชี้นำ และแรงกระตุ้นเร่งที่จะทำให้มีการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องไปในแนวเดียวกันของแต่ละสำนักเรียน ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคมากมายในการจัดการศึกษา

อย่างไรก็ตามแต่ละสำนักเรียนก็ได้พยายามที่จะจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังเห็นได้จากการที่ผู้บริหารส่วนใหญ่ ให้ความเห็นว่า สำนักเรียนมีการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในเรื่องการอบรมครู , การจัดหางบประมาณ , การสรรหานุเคราะห์ (ครู อาจารย์) , การขอคำปรึกษาหารือในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งการสอนวิชาต่าง ๆ การจัดหาครุภัณฑ์ และการจัดหาวัสดุประกอบการเรียนการสอน

2.2.2 ปัญหาของการศึกษาด้านการบริหาร

จากผลการวิจัยพบว่า ทั้งผู้บริหารและครู-อาจารย์ มีความคิดเห็นว่าภาพรวมของปัญหาด้านนี้มีน้อย เมื่อแยกเป็นรายข้อพบว่า ปัญหาที่ประชาชนทั่วไปมองไม่เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาจากพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้นทั้งผู้บริหารและครู-อาจารย์ มีความคิดเห็นว่าเป็นปัญหาในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องจาก พระสงฆ์ที่เป็นผู้บริหารและครู อาจารย์เห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีความสำคัญมากในการสืบอายุพระพุทธศาสนา เพราะเป็นการศึกษาที่มุ่งไปที่พระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเราเรียกกันว่า "พระธรรมวินัย" ที่ถูกบันทึกไว้เป็นภาษาบาลี การไม่รู้ภาษาบาลีก็จะไม่รู้พระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกได้โดยทั่วถึงและถ่วงน้ำหนักความรู้ไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนาก็อาจจะต้องเสื่อมสูญไป ดังนั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงเป็นกิจที่สำคัญยิ่งของชาวพุทธ การที่ประชาชนทั่วไปมองไม่เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จึงเกี่ยวข้องกับความจริง หรือความเสื่อมไปของพระพุทธศาสนาเนื่องด้วยการดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณร จำเป็นจะ

ต้องอาศัยปัจจัยสี่จากประชาชน และพระภิกษุสามเณรเองก็มีหน้าที่ที่จะต้องศึกษาพระธรรมวินัยให้แจ่มแจ้ง และถ่ายทอดความรู้นั้นไปสู่ประชาชนในสังคมทั่วไป อันเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสาเหตุที่ทำให้ศาสนาเสื่อมหรือทำลายความมั่นคงของศาสนา 5 ประการ คือ (พระราชปริยัติเมธี, 2532)

- 1). พระภิกษุไม่ตั้งใจศึกษาพระธรรม
- 2). พระภิกษุไม่ตั้งใจแสดงพระธรรม
- 3). พระภิกษุไม่ตั้งใจสอนพระธรรม
- 4). พระภิกษุไม่ตั้งใจสาธยายพระธรรม
- 5). พระภิกษุไม่ตรัสกรองพิจารณาพระธรรม

ส่วนข้อที่ผู้บริหารและครู-อาจารย์ เห็นว่าเป็นปัญหาในระดับน้อย ได้แก่

1. ผู้บริหารสำนักเรียนมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบมากเกินไป

2. ขาดความร่วมมือระหว่างพระภิกษุสามเณรในการปรับปรุงการดำเนินงานของสำนักเรียน

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการที่ผู้บริหารและ ครู-อาจารย์มีความคิดเห็นว่าการที่ผู้บริหารสำนักเรียนมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบมากเกินไป เป็นปัญหาในระดับน้อย อาจจะเนื่องมาจากการที่รับผิดชอบมากเกินไป ไม่มีผลต่อคุณภาพของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีภายในสำนักเรียน เพราะถือว่าเป็นหน้าที่หลักที่สำคัญที่จะต้องปฏิบัติเพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเพื่อพระภิกษุสามเณรจะได้ศึกษาพระธรรมวินัย อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แต่จากการศึกษาเอกสารพบว่า การที่ผู้บริหารสำนักเรียนมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบมากเกินไป เป็นปัญหาที่ทำให้การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ไม่ประสบความสำเร็จ

การที่ผลการวิจัยจากการสำรวจและวิจัยเอกสารมีความขัดแย้งกัน ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าจะเนื่องมาจากการมองปัญหาจากพื้นฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน ในขณะที่ผู้บริหารและครู-อาจารย์ เป็นผู้ดำรงตนอยู่ในสมณเพศตั้งมั่นอยู่ในความสงบ ทำให้มองว่าการที่มีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบมากเกินไปเป็นปัญหาในระดับน้อย ขณะที่การศึกษาจากเอกสารส่วนใหญ่เป็นการแสดงความคิดเห็นของเพศคฤหัสถ์ ที่ดำรงตนอยู่บนโลกมนุษย์ที่ยังมีความโลภ โกรธ หลง อยู่มาก จึงอาจเป็นผลให้มองว่า ภารกิจของผู้บริหารที่มากเกินไปนี้เป็นปัญหาและในด้านการขาดความร่วมมือระหว่างพระภิกษุสามเณรในการปรับปรุงการ

ดำเนินงานของสำนักเรียน ทั้งผู้บริหารและ ครู-อาจารย์ มีความเห็นว่า เป็นปัญหาในระดับน้อย

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า จากการที่มีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรมกันมาก ในเรื่องประสิทธิภาพของการศึกษาและการเห็นคุณค่าของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่นับวันจะมีน้อยลงทำให้ผู้บริหารสำนักเรียน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าอาวาสนั้น ได้หันมาให้ความสนใจในการบริหารงาน และการดำเนินงานการจัดการศึกษาอย่างจริงจัง โดยได้รับความร่วมมือจากพระภิกษุสามเณร เพื่อให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาดำรงอยู่

2.3 งบประมาณ

2.3.1 สภาพทางการศึกษาด้านงบประมาณ

จากผลการวิจัยผู้บริหารให้ความเห็นว่างบประมาณสำนักเรียนส่วนใหญ่ได้มาจาก

1. กรมการศาสนา
2. การบริจาคของประชาชน
3. จากดอกผลมูลนิธิเพื่อการศึกษาของสำนักเรียน

ซึ่งงบประมาณที่มาจากแหล่งใหญ่ ๆ 3 แหล่งดังกล่าวยังไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายของสำนักเรียนทั้งนี้อาจเนื่องมาจากค่าใช้จ่ายที่สำนักเรียนใช้นั้น ไม่ได้มีการแบ่งออกเป็นสัดส่วนว่าเป็นค่าก่อสร้างอาคาร , ค่าสาธารณูปโภค , ค่าใช้จ่ายในการเรียน หรือค่าใช้จ่ายสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นต่าง ๆ ดังที่ผู้บริหารได้ให้ความเห็นว่า ค่าใช้จ่ายที่สำนักเรียนจะต้องจ่ายเป็นส่วนใหญ่ คือ

1. ค่านิตยภัตสำหรับครูพระ
2. ค่าอุปกรณ์การเรียนการสอน
3. ค่าสาธารณูปโภค
4. ค่าก่อสร้างอาคารเรียน
5. ค่าอาหารสำหรับนักเรียน
6. รางวัลแก่นักเรียนที่สอบผ่านและเรียนดี

เมื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายที่จะต้องจ่ายกับงบประมาณที่ได้รับในแต่ละปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งงบประมาณที่ได้จากกรมการศาสนานั้น จากการสัมภาษณ์ พบว่าสำนักเรียน

แต่ละแห่ง จะได้รับงบประมาณปีละประมาณ 100,000 - 200,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนพระภิกษุสามเณรที่สอบเปรียญในแต่ละปี โดยไม่ได้พิจารณาจัดสรรตามจำนวนพระภิกษุสามเณรในวัด ส่วนค่าตอบแทนที่ครูอาจารย์ได้รับจากผลการวิจัยพบว่าส่วนใหญ่ได้รับเดือนละประมาณ 1,501 - 2,000 บาท รองลงมาคือได้รับเดือนละประมาณ 501 - 1,000 บาท

การที่นักเรียนสามารถจัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรได้ด้วยเงินลงทุนเพียงเล็กน้อยนี้ เนื่องจากนักเรียนได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากประชาชนเป็นสำคัญ โดยที่การบำรุงของประชาชนนี้มาในรูปของการถวายปัจจัยสี่แก่พระภิกษุสามเณรผู้เรียนและผู้สอนเป็นรายบุคคล หรืออาจมาในรูปของมูลนิธิและการบริจาคต่าง ๆ เป็นต้น ดังผลการวิจัยที่พบว่านักเรียนส่วนใหญ่จะได้รับงบประมาณค่าใช้จ่ายจากเงินทุนนักเรียนและผู้ศรัทธา และพบว่านักเรียนจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในด้านอุปกรณ์การเรียนเป็นส่วนใหญ่ และมีบ้างที่จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เนื่องจากต้องเดินทางไปเรียนยังสำนักเรียนอื่นที่เปิดเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเปรียญธรรมประโยคสูง ๆ จะมีการเปิดการสอนเฉพาะบางสำนักเรียนเท่านั้น

2.3.2 ปัญหาทางการศึกษาด้านงบประมาณ

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารมีความเห็นว่าปัญหาด้านงบประมาณทั้งด้านงบประมาณที่สนับสนุนและพัฒนาการเรียนการสอนไม่เพียงพอ และด้านหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องยังไม่ให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง เป็นปัญหาน้อย ส่วนครู-อาจารย์ให้ความเห็นว่าปัญหาด้านงบประมาณทั้งสองด้านดังกล่าวเป็นปัญหามาก

การที่ผู้บริหารมีความเห็นว่าปัญหาด้านงบประมาณมีน้อยนั้นคงเนื่องมาจากการดำรงชีวิตสมณะ โดยเฉพาะผู้บริหารที่ส่วนใหญ่จะมีพรรษาในการบวชประมาณ 5-10 พรรษา และ 41-50 พรรษา และเป็นพระเถระผู้ใหญ่ ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างเรียบง่าย สมถะ ดังที่พระเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่งได้ให้ความเห็นว่าทางสำนักเรียนจะไม่ห่วงเรื่องงบประมาณ แม้ว่าการจัดสรรจากกรมการศาสนาจะน้อย แต่ทางสำนักเรียนก็ยังได้งบประมาณมาจากโยมอุปถัมภ์แต่อย่างไรก็ตามทุกสำนักเรียนยังต้องการความช่วยเหลือทางด้านงบประมาณแต่ก็ไม่มองว่าปัญหาในระดับมาก เพราะการดำรงชีวิตสมณะต้องอาศัยและพึ่งพาปัจจัยสี่จากประชาชน

แต่ผลการวิจัยที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและได้จากการศึกษาเอกสารพบว่าการที่งบประมาณมีไม่เพียงพอนี้ เป็นปัญหาที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนไม่ได้ประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับความคิดเห็นของครู-อาจารย์ที่เห็นว่าปัญหางบประมาณด้านงบประมาณที่สนับสนุนและพัฒนาการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอ และด้านหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องยังไม่ให้การสนับสนุนเป็นปัญหามาก เนื่องจากขาดผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษา การขาดงบประมาณสนับสนุน การดำเนินการจัดการศึกษาเป็นงานของแต่ละสำนักเรียนซึ่งดำเนินการไปตามลำพัง ถ้าสำนักเรียนใดมีทุนมีกำลังก็จัดการเรียนการสอนขึ้น วัดไหนไม่มีทุน ไม่มีกำลังก็ไม่จัด การจัดการเรียนการสอนก็ขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาส ถ้าเจ้าอาวาสเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนจำนวนมาก หรือเป็นเจ้าของมีกำลังและใส่ใจในศาสนศึกษา ก็จะจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้

ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าปัญหาด้านงบประมาณนี้เป็นปัญหามาก ที่ท□จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันไม่บรรลุผลเท่าที่ควร โดยดูได้จากจำนวนพระภิกษุสามเณรที่สอบได้ในระดับเปรียญธรรมสูง ๆ ที่มีจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผู้เข้าสอบ และจากการสังเกตการจัดการเรียนการสอนในแต่ละสำนักเรียนที่เมืองบประมาณมีไม่เพียงพอ การสร้างแรงจูงใจทางด้านการเรียนมีน้อย ไม่สามารถจัดหางบประมาณไปซื้อสื่ออุปกรณ์ที่ทันสมัยและหนังสือให้พอเพียงกับจำนวนนักเรียน ครูอาจารย์ และนักเรียน ก็ขาดกำลังใจในการสอน และการเรียนเพราะไม่มีการสนับสนุนการศึกษาด้านนี้อย่างจริงจัง โดยเฉพาะจากหน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง

2.4 หลักสูตร

2.4.1 สภาพของการศึกษาด้านหลักสูตร

จากผลการวิจัยพบว่าทั้งผู้บริหาร และนักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า หลักสูตรมีความเหมาะสมและครอบคลุมเป้าหมายของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเมื่อพิจารณาจากเป้าหมายจากการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และพิจารณาจากหลักสูตรทางการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่าหลักสูตรมีความสอดคล้องกับเป้าหมายทั้งด้านเพื่อให้มีวิชาความรู้บาลีไวยากรณ์ เพื่อสามารถศึกษาพระไตรปิฎกได้เข้าใจ และด้านเพื่อให้มีวิชาความรู้ เพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจาก หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้กำหนดตามเนื้อหาในพระไตรปิฎก คือ ประโยค 1-

2-3-4-5 อยู่ในสายพระสูตร ประโยค 6-7 อยู่ในสายพระวินัย ประโยค 8-9 อยู่ในสายพระอภิธรรม ถึงแม้ว่าหลักสูตรในปัจจุบันใช้คัมภีร์อรรถกถาแทนพระไตรปิฎกฉบับจริง แต่คัมภีร์อรรถกถาก็เหมือนพจนานุกรมที่อธิบายความรู้สึก หรือไขกุญแจเข้าไปสู่พระไตรปิฎก พระภิกษุสามเณรที่เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เมื่อจบหลักสูตรตามที่กำหนดยังสามารถนำวุฒิความรู้ไปเทียบกับวุฒิสามัญ เพื่อไปศึกษาต่อทางด้านอื่น หรือ ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ได้โดย

- เปรียญธรรม 3 ประโยค เทียบเท่า ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
- เปรียญธรรม 5 ประโยค เทียบเท่า ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
- เปรียญธรรม 9 ประโยค เทียบเท่า ระดับปริญญาตรี

ประเด็นที่ครู อาจารย์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าหลักสูตรมีเนื้อหาไม่ทันสมัย ไม่สอดคล้องกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์ นั้น โดยพื้นฐานอายุของครู อาจารย์ และนักเรียนแล้ว ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20-30 ปี ทำให้มองว่า การที่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีใช้คัมภีร์อรรถกถาเป็นหลักทางการศึกษาอยู่เช่นเดิม โดยไม่มีการเรียนรู้วิชาใหม่ ๆ ที่จำเป็น และสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมไม่มีการปรับปรุงหลักสูตร และระบบการศึกษา จึงก่อให้เกิดความคิดที่ว่า เนื้อหาวิชาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และช่วยเหลือสังคมปัจจุบันได้ ดังที่ พิชุร มลิวัลย์ (2526) ได้ให้ความเห็นว่า

.....ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาหลักสูตรของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้รับการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย สาเหตุสำคัญ คือ การใช้คัมภีร์อรรถกถา เป็นหัวใจของการศึกษายังคงเป็นอยู่เช่นเดิมไม่มีการเรียนวิชาการใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ประการใด...

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาความเห็นของผู้บริหารที่มีต่อข้อหลักสูตรมีเนื้อหาไม่ทันสมัย ไม่สอดคล้องกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์ พบว่าเห็นด้วยเพียงร้อยละ 11.11 เท่านั้น เมื่อดูจากพื้นฐานอายุของผู้บริหาร พบว่าส่วนใหญ่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป จึงอาจทำให้ ลักษณะการมองตรงกันข้ามกับครู อาจารย์ และนักเรียน ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ผู้บริหารควรจะยอมรับความจริงว่าปัจจุบันสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาช ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สังคมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้ทุกฝ่ายรวมทั้งพระพุทธศาสนา ควรต้องปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงและสอดคล้องกับสภาพสังคมดังกล่าว และต้อง

ยอมรับความจริงว่า พระภิกษุสามเณรในปัจจุบันส่วนหนึ่งบวชเรียนเพื่อดำรงตนอยู่ในสมณเพศ อีกส่วนหนึ่งบวชเรียนเพื่อให้มีความรู้ศึกษาเพื่อออกไปประกอบอาชีพในสังคมจึงเป็นการสมควรที่มองว่าหลักสูตรไม่ทันสมัย และไม่สอดคล้องกับสังคมยุคโลกาภิวัตน์ เมื่อเปรียบเทียบกับสังคมยุคปัจจุบัน

2.4.2 ปัญหาของการศึกษาด้านหลักสูตร

จากผลการวิจัย พบว่าทั้งผู้บริหาร ครู-อาจารย์ และนักเรียนมีความคิดเห็น่าโดยเฉลี่ยแล้วภาพรวมของปัญหาด้านหลักสูตรอยู่ในระดับน้อย เมื่อแยกเป็นรายข้อ ตามความคิดเห็นของแต่ละฝ่ายพบว่า เนื้อหาวิชาทางบาลีเรียนเข้าใจยาก โดยเฉลี่ยนักเรียนมีความคิดเห็นว่าเป็นปัญหาในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการเรียนเนื้อหาวิชาทางบาลีต้องอาศัยความจำและความเข้าใจ อีกทั้งยังต้องใช้เวลาและให้ความทุ่มเทสูง จากการสัมภาษณ์พระรูปหนึ่งได้กล่าวว่าโดยเฉลี่ยแล้วการที่จะเรียนจนจบเปรียญธรรม 9 ประโยคได้นั้น ต้องใช้เวลาประมาณ 15 ปี เห็นได้จากสถานภาพของนักเรียนที่พบว่านักเรียนที่กำลังเรียนในระดับเปรียญธรรมประโยค 7-8-9 มีน้อย และเนื่องจากความขากนี้เองทำให้นักเรียนส่วนใหญ่ไม่มีความมั่นใจที่จะเรียนจนจบเปรียญธรรม 9 ประโยค ทั้งที่มีความตั้งใจ

2.5 การเรียนการสอน

2.5.1 สภาพของการศึกษาด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

จากผลการวิจัยตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู-อาจารย์พบว่า ครู-อาจารย์ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยมีส่วนร่วมในการประชุมปรึกษาหารือกำหนดวิธีการเรียนการสอนและการวัดผลมากที่สุด ทั้งนี้คงเนื่องมาจากต้องการการเรียนการสอนให้มีความสอดคล้องเป็นไปในแนวเดียวกันภายในสำนักเรียนและพบว่า ผู้บริหารส่วนใหญ่ให้การส่งเสริมในเรื่องการจัดกิจกรรมการสอนหลักสูตรภาคพิเศษ 15 วัน ก่อนสอบบาลีสนามหลวง แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของการสอบบาลีสนามหลวงซึ่งคือ ประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา

ในด้านการได้รับการอบรมในเรื่องการจัดการเรียนการสอนของครู อาจารย์พบว่า ครู-อาจารย์ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการอบรมในเรื่องการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้โดยระเบียบของกรมการศาสนาว่าด้วยการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี พ.ศ. 2537 มีว่าผู้ที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีคือผู้ที่ผ่านการอบรมหลักสูตรฝึกหัดครูสอนพระ

ปรีชัชกรรมแผนกบาลี แสดงให้เห็นถึงการไม่ได้รับการใส่ใจในการจัดการศึกษาอย่างจริงจังจากหน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องของการได้รับการอบรมนั้น สมศักดิ์ คงศรี (2536) ได้ศึกษาพบว่า ครูสอนพระปรีชัชกรรมแผนกบาลีควรได้รับการอบรม เรื่องต่อไปนี้

ด้านความรู้ทั่วไป ควรได้รับการอบรมเกี่ยวกับแนวการสอนมคธและไทย ไวยากรณ์ การนำไวยากรณ์ไปใช้ การวิเคราะห์ การแปล การสอนสัมพันธไทย หลักการสอน แนวการออกข้อสอบ การวิเคราะห์ ศิลปวัฒนธรรม คติธรรมในหลักสูตร เทคนิคการสอน วิธีการสอน อุปกรณ์ต่างๆ เช่น คอมพิวเตอร์ สไลด์

ด้านความเป็นครู ควรได้รับการอบรมเกี่ยวกับ เทคนิควิธีการสอน จิตวิทยา การเรียนการสอน จิตสำนึกของความเป็นครู ความขยันเอาใจใส่ต่อนักเรียน ความรับผิดชอบ หลักสูตรความเป็นครู กระบวนการจัดการเรียนการสอน การจัดการและการประเมินผล การมีประสบการณ์ในการสอน พฤติกรรมของครูเนื้อหาวิชาต่างๆ มนุษยสัมพันธ์

ด้านอื่น ๆ ควรได้รับการอบรมเพิ่มเติมเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติต่อโลก การศึกษาของคณะสงฆ์ การสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียน การใช้ภาษาสากลประยุกต์ใช้กับภาษาบาลี กฎหมายเบื้องต้น การบริหารเบื้องต้น สาธารณสุขมูลฐาน คอมพิวเตอร์ แนวทางการศึกษา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วาทศิลป์โดยนำเนื้อหาในพระไตรปิฎกมาเป็นแนวการอบรม

ในด้านความรู้สึกละเอียดของนักเรียนที่มีต่อวิธีการสอนของครูพบว่านักเรียนส่วนใหญ่รู้สึกพอใจ ที่พอใจนี้ส่วนใหญ่ตอบว่าเพราะ ครู-อาจารย์ให้ความใส่ใจต่อการเรียนของนักเรียน และเป็นผู้ที่มีภูมิความรู้ทางบาลีมาก ในด้านวิธีการสอนที่ครูใช้มากที่สุด นักเรียนส่วนใหญ่ตอบว่าเป็นการอธิบายและให้จด ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าวิธีการอธิบายและให้จดนี้เป็นวิธีการศึกษาที่ใช้กันโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระดับใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ครู-อาจารย์ผู้สอนพระปรีชัชกรรมแผนกบาลีส่วนใหญ่ไม่ได้รับการอบรมในเรื่องการจัดการเรียนการสอนมาก่อน ดังนั้นวิธีการสอนที่ง่ายและดีที่สุดสำหรับหลักสูตรพระปรีชัชกรรมแผนกบาลีที่เน้นความจำเป็นหลัก คือการอธิบายและให้จด

ส่วนวิธีการสอนที่ครู-อาจารย์ใช้ในอันดับรองลงมาคือ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เมื่อพิจารณาจากระบบเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนในแต่ละวัน ซึ่งมีใช้เวลาเพียง 2-3 ชั่วโมงเท่านั้น กอปรกับครู อาจารย์ มีภารกิจหน้าที่อื่นที่จะต้องรับผิดชอบ เวลาเท่านี้จึงไม่เพียงพอสำหรับการเรียนจึงต้องมอบหมายให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

วิธีการสอนที่ครูส่วนใหญ่ใช้มากอีกวิธีหนึ่งคือการตั้งคำถามและการตั้งปัญหา แล้วให้นักเรียนตอบ วิธีการสอนแบบนี้ ผู้วิจัยคิดว่านักเรียนคงจะมีการค้นคว้ามาเองก่อน แล้วจึงมีการตั้งคำถามให้ตอบในชั้นเรียน ถือว่าเป็นการทดสอบและประเมินผลความรู้ของนักเรียนไปด้วย

2.5.2 ปัญหาของการศึกษาด้านการเรียนการสอน

จากผลการวิจัยพบว่า ครู-อาจารย์ และนักเรียนมีความคิดเห็นว่า การเรียนการสอนเน้นวิธีการท่องจำนั้นเป็นปัญหาในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากมีผลจะทำให้ไม่มีความเข้าใจในบทเรียน ขาดการรู้จักคิดวิเคราะห์ เชื่อมโยงหาวิธีนำความรู้ความเข้าใจ นั้นไปใช้ ประโยชน์หรือสืบสวนค้นคว้าให้กว้างขวางลึกซึ้งขึ้นดังที่ เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้เคยแสดงความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า การเรียนที่เน้นความจำ ทำให้ไม่เป็นเรื่องแปลกแต่อย่างใดต่อการที่ไปเรียนตามปัญหาธรรมดาธรรมง่าย ๆ กับพระมหาเปรียญสูง ๆ แล้วท่านตอบไม่ได้ อีกทั้งอาจเป็นเพราะว่าครูผู้สอนส่วนมากไม่เคยได้รับการศึกษาหรือการฝึกอบรมทางด้านหลักการสอนมาก่อน เมื่อเป็นนักเรียนเคยเรียนกับครูมาอย่างไร ก็มักจะสอนตามแบบนั้นไปด้วย การสอนจึงเน้นเพียงเพื่อท่องจำจากตำราซึ่งเป็นมาตั้งแต่ก่อนที่จะมีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างแท้จริง

ส่วนผู้บริหารที่มีความเห็นว่าการเรียนการสอนที่เน้นวิธีการท่องจำนั้นเป็นปัญหาในระดับน้อย จากการสัมภาษณ์พระรูปหนึ่งได้แสดงความเห็นว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจำเป็นที่จะต้องเน้นการท่องจำ และการอ่านภาษาบาลีให้แตกฉานเนื่องด้วยถ้าหากพระภิกษุสามเณรไม่มีความแม่นยำในเนื้อหาพระธรรมวินัย และขาดความรู้ทางภาษาบาลี ก็อาจจะทำให้ตีความพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกผิดไปจากเดิม ด้านประเด็นปัญหาสำนักเรียนไม่มีแหล่งความรู้ให้นักเรียนค้นคว้าเพิ่มเติม เช่น ห้องสมุด หรือมุมอ่านหนังสือ ในความคิดเห็นของนักเรียนเห็นว่าเป็นปัญหาระดับมาก สอดคล้องกับความคิดของ กมล รอดคล้าย ที่ได้ให้ความเห็นว่า การขาดแคลนตำราเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นปัญหาอย่างหนึ่ง เนื่องจากปัจจุบันตำราสำหรับพระยังมีไม่เพียงพอกับจำนวนพระที่เรียน และหนังสือที่ใช้เรียนส่วนใหญ่เป็นหนังสือที่มีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่ได้มีพระอาจารย์แต่งไว้

ในขณะที่ผู้บริหารและครู-อาจารย์มีความเห็นว่า สำนักเรียนไม่มีแหล่งความรู้ให้นักเรียนค้นคว้าเพิ่มเติม เช่น ห้องสมุด หรือมุมอ่านหนังสือ เป็นปัญหาในระดับน้อย ผู้

วิจัยมีความคิดเห็นว่าเป็นเพราะว่า ผู้บริหารและครู-อาจารย์ เห็นว่าการเรียนจากหนังสือหรือตำราตามหลักสูตรเพียงอย่างเดียวก็เพียงพอแล้ว ไม่จำเป็นต้องไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากตำราด้านอื่น ดังที่พระเถระรูปหนึ่งได้ให้ความเห็นไว้ว่า หนังสืออรรถกถาเล่มหนึ่งก็เพียงพอแล้วสำหรับการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก ความสำคัญของการเรียนอยู่ที่นักเรียนต้องอ่านและแปลคัมภีร์บาลีให้ได้เท่านั้น

2.6 สื่อการเรียนการสอน

2.6.1 สภาพของการศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอน

จากการวิจัยพบว่าทั้งผู้บริหารและครู อาจารย์ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าเป็นสื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือที่ใช้เรียน ซึ่งนอกจากจะมีพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์หลักทางพระพุทธศาสนา หนังสือธัมมปัทธกถามังคลัตถปิณี คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฯลฯ อันเป็นหนังสือเก่าซึ่งได้รับการศึกษาสืบต่อกันมานานแล้ว ยังมีหนังสือที่พระเถระผู้ใหญ่รุ่นหลังได้แต่งขึ้นประกอบการเรียนการสอน เช่น ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุส.สเทว) อุโบสถศีล ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวเรธ) ตลอดจนนวโกวาท ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นต้น ในปัจจุบันตำราเรียนส่วนหนึ่ง กรมการศาสนาได้จัดพิมพ์ขึ้นแจกจ่ายโดยไม่คิดมูลค่า ขณะเดียวกัน บางสำนักเรียนก็ได้จัดพิมพ์ตำราเรียนประกอบการศึกษาในสำนักเรียนของตนเอง และเมื่อมีคุณค่าได้รับการยอมรับก็จะได้รับการจัดพิมพ์เผยแพร่ออกไปแต่ปัญหาสำคัญที่ยังประสบอยู่ก็คือ ตำราเรียนสำหรับพระยังมีไม่เพียงพอ แต่ละสำนักเรียนก็มีหนังสือไม่ครบชุด โดยทั่วไปจะมีเก็บไว้ในห้องสมุดของวัด แล้วพระภิกษุสามเณรเข้าไปหยิบยืมเพื่อใช้เรียนจบแล้วจึงนำมาคืน การขาดแคลนตำราเรียนนี้ นับเป็นปัญหาอย่างหนึ่งของการศาสนศึกษา ซึ่งในทางเป็นไปได้ สมควรที่จะเพิ่มงบประมาณในการผลิตตำรา หรือส่งเสริมการจัดตั้งห้องสมุดสำหรับพระภิกษุสามเณรนั้นในท้องถิ่นต่าง ๆ ข่อมจะทำให้ความรู้ทางด้านศาสนศึกษาเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ด้านเทคโนโลยีทางการศึกษาใหม่ ๆ และนวัตกรรมในการเรียน การสอน นับเป็นข้ออ่อนด้อยสำคัญของการศาสนศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากพระผู้สอนขาดความรู้ทั้งในการผลิตและการใช้ แต่อย่างไรก็ตาม กรมการศาสนาได้เข้ามาช่วยเหลือโดยการจัดอบรมพระปริยัตินิเทศก์ และครูพระปริยัติธรรม จัดทำอุปกรณ์การสอนเป็นตัวอย่าง และให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน นอกจากนี้ขณะนี้ยังมีโครงการจัดตั้งหอสมุดทาง

พระพุทธศาสนา ซึ่งจะเป็นแหล่งรวบรวมความรู้ทางพระพุทธศาสนาขั้นที่พุทธมณฑล และจัดตั้งศูนย์คอมพิวเตอร์ขึ้น เพื่อเป็นศูนย์รวมความรู้ทั้งด้านการปกครองคณะสงฆ์ ด้านศาสนศึกษา ทะเบียนครู นักเรียนตลอดจนความรู้ทางพระพุทธศาสนาทุกด้าน เชื่อมโยงไปยังสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งพระภิกษุสามเณรสามารถศึกษาหาความรู้ได้จากเทคโนโลยีใหม่ ๆ เหล่านี้ และในขณะเดียวกัน ก็จะต้องส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรรู้จักใช้เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น เครื่องฉายภาพข้ามศรียะสไลด์ ตลอดจนศึกษาโดยการทดลอง ค้นคว้า ทักษะศึกษา ฯลฯ ทั้งนี้ หากในระยะแรกเครื่องมือเครื่องใช้ยังไม่เพียงพอ ก็สามารถขอความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ใกล้วัดได้

2.6.2 ปัญหาของการศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอน

จากผลการวิจัยพบว่า ทั้งผู้บริหาร ครู-อาจารย์และนักเรียนมีความคิดเห็นว่าเป็นปัญหาด้านสำนักเรียนขาดความพร้อมด้านสื่อ และอุปกรณ์การเรียนการสอน เป็นปัญหาในระดับน้อย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีใช้วิธีการท่องจำจากตำราเป็นส่วนใหญ่ เพื่อให้มีความรู้ทางภาษาบาลีและแปลพระไตรปิฎกได้ถูกต้อง จึงทำให้ผู้บริหาร ครู อาจารย์ และนักเรียนคิดว่าการขาดความพร้อมด้านสื่อและอุปกรณ์ไม่เป็นปัญหาต่อการจัดการเรียนการสอน ทำให้ประเด็นปัญหาที่ครู-อาจารย์ขาดทักษะในการใช้สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน ทั้งผู้บริหาร ครู-อาจารย์ และนักเรียนเห็นว่าเป็นปัญหาในระดับน้อยเช่นกัน

ส่วนปัญหาด้านตำราวิชาทางศาสนาที่ใช้อยู่มีเนื้อหาวิชาล้าสมัย ครู อาจารย์ และนักเรียนมีความเห็นว่าเป็นปัญหาในระดับน้อย ส่วนผู้บริหารเห็นว่าเป็นปัญหาในระดับน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาเอกสารซึ่งพบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประสบปัญหาในด้านหลักสูตรตำราเรียนที่ใช้มีเนื้อหาวิชาล้าสมัย ทำให้เห็นว่ามี ความขัดแย้งกันทั้งนี้ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าเป็นว่า ถ้านำการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไปเปรียบเทียบกับเนื้อหาวิชาการทางโลก จึงทำให้มองว่าการศึกษาทางบาลีล้าสมัย แต่เมื่อศึกษาให้ลึกซึ้งถึงแก่นแท้ของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแล้วจะพบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นการศึกษาเนื้อหาพระธรรมวินัยที่บันทึกอยู่ในพระไตรปิฎก โดยการศึกษาไม่ได้มุ่งเน้นไปที่จะทำให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

2.7 การวัดและการประเมินผล

2.7.1 สภาพทางการศึกษาด้านการวัดและการประเมินผล

จากผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารและครู-อาจารย์ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าสำนักเรียนมีการวัดและการประเมินผลการเรียนการสอนทั้งระหว่างเรียนกับครูที่วัดและเมื่อสิ้นปี ตอนสอบบาลีสนามหลวง ทั้งนี้เนื่องจากว่าประเพณีในการสอบแต่ละปีนั้น ทางสำนักเรียน จะกำหนดให้นักเรียนลองทำข้อสอบสนามวัดดูก่อนจึงจะส่งเข้าสอบสนามหลวง แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้มีการปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด เพราะบางสำนักเรียนอาจขาดความพร้อมและขาดวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำข้อสอบ เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องพิมพ์ดีด เครื่องโรเนียว ฯลฯ เมื่อนักเรียนผ่านข้อสอบสนามวัดได้จึงจะส่งเข้าสอบสนามหลวง ดังที่ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (กรมศาสนา ,2523) ได้กล่าวว่า

...สำนักเรียนทุกสำนักก่อนที่จะส่งนักเรียนเข้าสอบที่ สนามหลวงนั้น เราเรียกว่าสอบสนามวัด สอบสนามวัดก็คัดกันเอง ระเบียบคณะสงฆ์ จะต้องสอบสนามวัดอย่างนั้น ๆ ต่างคนต่างทำตามระเบียบที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงวางไว้ ก่อนจะส่งนักเรียนเข้าสอบเจ้าพระคุณท่าน โปรดให้สอบคัดเลือกที่วัดบวรนิเวศวิหาร ทุกสำนักเรียนต้องส่งนักเรียนไปสอบคัดเลือกที่สำนักของท่าน ดังกรรมการตรวจ แต่ไม่ได้ถึงกับเคร่งครัดว่าถ้าตกแล้วไม่ได้เข้าสอบสนาม ไม่ใช้อย่างนั้นตรวจพิจารณาคุลีตา ความรู้ ความเฉลียวฉลาด ระเบียบในการเขียนหนังสือถ้าหนังสือดี ระเบียบดี เขียนสะอาดไม่ขีดฆ่าไม่ตกราก แม้จะอยู่ในเกณฑ์ตก ก็ให้ผ่านเข้าสอบสนามหลวงต่อไป...

จากการวิจัยเอกสารพบว่า การสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ไม่มีการสอบเก็บคะแนน และไม่มีการสอบซ่อม การดำเนินการสอบอยู่ในความรับผิดชอบของแม่กองบาลีสนามหลวง โดยมีกรมการศาสนาเป็นผู้รับสนองงาน ส่วนการตรวจข้อสอบแม่กองบาลีเป็นผู้ดำเนินการตรวจโดยนิมนต์พระเถระมาประชุมตรวจพร้อมกัน ณ สถานที่ที่แม่กองบาลีกำหนด จากสารกำหนดสอบแบบนี้ ทำให้นักเรียนส่วนใหญ่ต้องการให้มีการออกข้อสอบทั้งแบบปรนัย และแบบอัตนัย อีกทั้งเน้นควรให้มีการสอบมากกว่าปีละหนึ่งครั้งและให้มีการสอบซ่อมและมีการเก็บคะแนน

2.7.2 ปัญหาของการศึกษาด้านการวัดและการประเมินผล

จากผลการวิจัยด้านปัญหาของการวัดและการประเมินผลว่ามีประเด็นที่ควรจะนำมาอภิปรายดังนี้

1). ปัญหาด้านข้อสอบที่ใช้ในการวัดผลวัดได้ไม่ครอบคลุมเนื้อหาวิชาที่สอน โดยครู-อาจารย์มีความเห็นว่าเป็นปัญหามาก ทั้งนี้จากการศึกษาเอกสาร พบว่า ในการออกข้อสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ผู้สอนผู้ออกข้อสอบและผู้ตรวจข้อสอบไม่ใช่คน ๆ เดียวกัน ครู-อาจารย์ที่สอนนักเรียนไม่มีส่วนร่วมในการประเมินผลเพื่อการตัดสินใจว่าสอบได้ หรือสอบตก และการวัดผลก็มุ่งเน้นความรู้ทางด้านภาษาบาลีอย่างเดียวจึงทำให้ครู-อาจารย์ ผู้สอนเนื้อหาพระปริยัติธรรมจริง ๆ มองเห็นว่า ข้อสอบที่ใช้สอบบาลีสนามหลวงวัดไม่ครอบคลุมเนื้อหาวิชาที่สอน เป็นปัญหามาก

2). ปัญหาด้านมีนักเรียนสอบตก พบว่าทั้งผู้บริหาร ครู-อาจารย์ และนักเรียนเห็นว่าเป็นปัญหามาก ทั้งนี้ เนื่องจากการสอบแต่ละปีนั้น พบว่ามีนักเรียนสอบตกจำนวนมาก ดังเช่น การสอบบาลีสนามหลวงในปี พ.ศ.2536 ที่มีผู้สอบได้ โดยเฉลี่ยทุกระดับมีเพียง 37.65% เท่านั้น ทั้งนี้ ได้มีผู้วิจารณ์กันมากกว่า สาเหตุที่มีการสอบตกมากเพราะเนื้อหาวิชาทางบาลีเรียนเข้าใจยาก การประเมินผลก็เน้นเพียงความจำอย่างเดียว ขาดการเน้นความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ฝันใจเรียนไม่ให้ความสนใจทางการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างจริงจังเพราะเห็นว่าเป็นการศึกษาที่ล้าสมัย ไม่สามารถสนองความต้องการของผู้เรียนได้ อีกทั้งการเรียนการสอนไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน ไม่ว่าจะผู้เรียนจะมีวัยพื้นฐานการศึกษา พื้นเพภูมิหลัง ประสบการณ์ทั้งหลายแตกต่างกันเพียงใดก็ตาม นอกจากจะใช้หลักสูตรเดียวกันแล้ว การเรียนการสอนก็ไม่แตกต่างกัน คือให้เรียนในชั้นเดียวกัน โดยใช้วิธีสอนแบบเดียวกัน ไม่มีระบบการนิเทศการศึกษา ขาดเทคโนโลยีทางการศึกษา หรือนวัตกรรมทางการศึกษา พระภิกษุสามเณรจำนวนมากเข้าสอบตามบัญชีที่สำนักเรียนส่งเข้าสอบ แต่มิได้มีการเล่าเรียนเป็นกิจจะลักษณะและการเรียนก็เรียนเพียงวันละ 2 - 2 1/2 ชั่วโมงเท่านั้น แล้วปล่อยให้ผู้เรียนอ่านหนังสือเอาเอง เมื่อถึงเวลาสอบก็สอบ ครู อาจารย์ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้รับการอบรมทางด้านการสอนมาก่อน จึงส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ดังที่ กิรติ ศรีวิเชียร (2526) ได้ค้นพบว่า ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับผลการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้แก่ ความสนใจในการเรียน และบรรยากาศในชั้นเรียน สัดส่วนของครูต่อนักเรียนระดับการศึกษาทางบาลีต่อพิสัยอายุของนักเรียน และค่านิยม

2.8 สถานที่เรียน

2.8.1 สภาพของการศึกษาด้านอาคารสถานที่

จากผลการวิจัยพบว่าทั้งผู้บริหาร ครู-อาจารย์ และนักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า สถานที่ที่ใช้ในการเรียนการสอนมีความเพียงพอกับจำนวนนักเรียนและมีความเหมาะสม และส่วนใหญ่สำนักเรียนจะใช้อาคารเรียนพระปริยัติธรรมเป็นสถานที่เรียน รองลงมาคือใช้ศาลาการเปรียญ จากการสังเกตผู้วิจัยพบว่าสำนักเรียนที่มีอาคารเรียนพระปริยัติธรรมโดยเฉพาะนี้ส่วนใหญ่จะเป็นสำนักเรียนขนาดใหญ่ เปิดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมานาน และมีทุนทรัพย์มาก ส่วนสำนักเรียนที่ใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ส่วนใหญ่จะเป็นสำนักเรียนขนาดกลางและขนาดเล็กที่เปิดสอนเฉพาะระดับประโยคต้น ๆ มีทุนทรัพย์ไม่มากซึ่งเวลาจัดชั้นเรียนก็จะใช้กระดานดำกันเป็นชั้นเรียนต่าง ๆ ให้ดูเป็นสัดส่วน ทั้งนี้คงเนื่องมาจากงบประมาณเพื่ออาคารเรียนนี้ไม่มีโดยตรง แต่จะมักจะแฝงมากับงบประมาณบูรณะและพัฒนาวัด การจะสร้างอาคารเรียนโดยเฉพาะสำหรับสำนักเรียนขนาดกลางและขนาดเล็ก จึงดูว่าจะมีปัญหา จึงต้องใช้ศาลาการเปรียญแทน และใช้สถานที่ทุกส่วนให้คุ้มค่าที่สุด ส่วนสำนักเรียนขนาดใหญ่ที่ที่มีอาคารเรียนพระปริยัติธรรมคงเนื่องมาจากความศรัทธาจากประชาชน ที่นำปัจจัยมาบริจาคให้แก่วัดจำนวนมาก

2.8.2 ปัญหาด้านอาคารสถานที่

จากการวิจัยพบว่าโดยเฉลี่ยแล้วทั้งผู้บริหาร ครู-อาจารย์และนักเรียนมีความเห็นว่า ปัญหาด้านอาคารสถานที่มีน้อยที่สุด ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้แก่พระภิกษุสามเณร ถึงแม้บางสำนักเรียนจะไม่มีอาคารเรียนโดยเฉพาะ แต่สิ่งเหล่านี้ก็ไม่ทำให้เกิดปัญหาในการเรียนการสอน เนื่องจากพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่ไม่ถือเป็นปัญหาที่สำคัญ เพราะสามารถที่จะใช้ที่ใดเป็นสถานที่เรียนก็ได้ ดังเห็นได้จากผลการวิจัยที่บางสำนักเรียนก็ใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานที่เรียน หรือจากการศึกษาประวัติความเป็นมายังพบว่า มีการใช้กุฏิพระ ปราสาทราชมณเฑียร ลานดิน หรือแม้กระทั่งมีการสร้างเก๋ง เป็นสถานที่เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ตอนที่ 3 ผลผลิต

3.1 ความมั่นใจในการเรียนของนักเรียน

จากผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ไม่มีความมั่นใจที่จะเรียนจบระดับปริญญาตรี 9 ประโยค ทั้งที่นักเรียนส่วนใหญ่มีความตั้งใจที่จะเรียนจนจบปริญญาตรี 9 ประโยค ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่นักเรียนมีความรู้สึกว้าวุ่นเกี่ยวกับเนื้อหาทางบาลีเรียนเข้าใจยากและการวัดและการประเมินผลมีเพียงครั้งเดียวในแต่ละปี ไม่มีการสอบเก็บคะแนนและการสอบซ่อม หรืออาจเป็นผลจากการที่มีความต้องการที่จะเรียนต่อทางด้านทางด้านอื่น

3.2 ความต้องการทางการศึกษาของนักเรียน

จากผลการวิจัยพบว่า นักเรียนต้องการให้ช่วยเหลือด้านเงินทุนการศึกษา และนิยตภัตสำหรับนักเรียนแต่ละประโยคมากที่สุด ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากว่าการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้นนักเรียนต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเรียนด้วยตนเอง โดยเฉพาะค่าอุปกรณ์การเรียน และค่าเดินทาง จากการศึกษาเอกสารพบว่า บางสำนักเรียนมีการสร้างแรงจูงใจให้แก่เด็กที่กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีด้วยการให้ค่านิตยภัตหรือเงินทุนการศึกษาเป็นรางวัลเมื่อสอบได้ในแต่ละประโยค ที่ต้องมีการสร้างแรงจูงใจเช่นนี้ เพราะเกรงว่าจะไม่มีพระภิกษุสามเณรเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เนื่องจากเมื่อสึกออกไปแล้วไม่สามารถนำเอาไปประกอบอาชีพในสังคมได้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการที่นักเรียนมีความต้องการความช่วยเหลือด้านนี้มากที่สุดนั้น มีความขัดแย้งกับการดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณร โดยเมื่อพิจารณาจากการดำรงชีวิตของพระภิกษุสามเณร ที่ต้องอาศัยปัจจัยสี่จากประชาชนผู้มีจิตศรัทธาถวาย และการดำรงชีวิตในสมณเพศต้องมีความสมถะดังที่พระสงฆ์รูปหนึ่งได้ให้สัมภาษณ์ว่าอัครราชของพระนั้นจะไม่นึกถึงและกังวลกับงบประมาณค่าใช้จ่าย

ส่วนทางด้านความต้องการทางการศึกษาเพิ่มเติมพบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีความต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยทั่ว ๆ ไป มากที่สุด รองลงมาคือการศึกษาเพิ่มเติมทางความรู้เฉพาะด้าน เช่น ภาษา คอมพิวเตอร์ วาดศิลป์ พิมพ์ดีดและต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ตามลำดับ ทั้งนี้เพราะจากสาเหตุทางการบวชของพระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่คือบวชเพื่อการศึกษา เนื่องจากค่านิยมในสังคมไทยที่มีความต้องการทางการศึกษาขั้นสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ เพื่อให้ลูกหลานมีงานสบาย ๆ ทำนั้นได้แพร่หลายเข้าไปในหมู่ประชาชนทุกระดับ จนกลายเป็นความคาดหวังอย่างรุนแรงของคนทุกสังคม แม้กระทั่งสังคมของเพศบรรพชิต และระบบที่ทำให้ผู้เรียนดูถูกวัฒนธรรม

ธรรมประเพณีตลอดจนวิถีชีวิตทั้งหมดทางบรรพบุรุษ ทำลายความภาคภูมิใจในตนเอง สิ่งเหล่านี้แม้ไม่ได้เขียนไว้ในหลักสูตร แต่มีการแอบแฝงไว้จึงทำให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติเช่นนี้ จากการสัมภาษณ์พระเถระรูปหนึ่ง ได้กล่าวว่า การที่พระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งได้พยายามที่จะศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ไม่ว่าจะทางเปรียญหรือทางโลกนั้น เนื่องด้วยต้องการสมณศักดิ์ เป็นเครื่องงูใจ ดังนั้นจึงมีเยาวชนส่วนหนึ่งที่ได้เข้ามาบวชเรียนในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีด้วยความหวังที่จะเลื่อนย้ายหรือเลื่อนชั้นฐานะทางสังคมไม่ได้มุ่งหวังเพียงเพื่อศึกษาทางธรรมวินัย จากพระไตรปิฎกทำให้ต้องขวขวายที่จะศึกษา ต่อทางด้านอื่น ๆ

เมื่อพิจารณาด้านเป้าหมายของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และพื้นฐานของพระภิกษุสามเณรที่มาเรียนแล้ว การสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาต่อเพิ่มเติม ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหรือศึกษาความรู้เฉพาะด้านนั้น ถือได้ว่าเป็นการกระทำที่บรรลุเป้าหมายข้อหนึ่งของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี อีกทั้งยังตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนด้วย

3.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไข ปัญหาของการศึกษาพระปริยัติ

ธรรมแผนกบาลี

จากผลการวิจัยพบว่าข้อเสนอแนะในการจัดการศึกษาที่ผู้บริหารเห็นพ้องกันมากที่สุดคือ ควรเพิ่มงบประมาณในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้เพียงพอกับความจำเป็น ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการเพิ่มงบประมาณในการจัดการศึกษาให้เพียงพอนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพไม่จะเป็นการเพิ่มงบประมาณทางด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน ค่านิเทศภัณฑ์สำหรับครูผู้สอน รวมทั้งค่าสาธารณูปโภคและค่าอาหาร เนื่องจากสำนักเรียนไม่มีรายได้ทางด้านอื่นนอกจากรายได้จากประชาชนที่ศรัทธาบริจาค และงบประมาณที่ทางกรมการศาสนาสนับสนุน แต่เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนพระภิกษุสามเณรที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับต่าง ๆ จะเห็นได้ว่ามีจำนวนน้อยมาก ดังนั้นการเพิ่มงบประมาณให้เพียงพอจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกๆ ฝ่ายควรให้ความร่วมมือ

สรุป สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตามที่เสนอมา นั้น มีข้อค้นพบหลายประการ ดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้าด้านครู-อาจารย์และนักเรียนมีความซับซ้อนกันในเรื่องของบทบาทและด้านคุณสมบัติของผู้สอน กล่าวคือ ภายในสำนักเรียนบทบาทของผู้สอน และบทบาทของผู้เรียน มีโอกาสที่จะเป็นบุคคลคนเดียวกัน โดยบุคคลผู้เดียวอาจเป็นทั้งผู้เรียนในระดับชั้นที่สูงกว่าและเป็นผู้สอนในชั้นที่ต่ำลงมา ทำให้ระบบการเรียนการสอนเป็นแบบพี่สอนน้อง ทำให้ไม่มีการกำหนดคุณสมบัติของผู้สอน ครู-อาจารย์จึงมีคุณสมบัติตั้งแต่เปรียญธรรม 3 ประโยค ถึงเปรียญธรรม 9 ประโยค โดยครู-อาจารย์เหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการอบรมทางการสอน ถึงแม้ทางหน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้องได้กำหนดไว้ว่าผู้ที่จะมาเป็นครู-อาจารย์สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ต้องได้รับการอบรมจากพระปริยัตินิเทศก์ก่อน แสดงให้เห็นถึงการขาดความเอาใจใส่อย่างจริงจังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. โดยเนื้อแท้ของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีวิชาความรู้บาลีไวยากรณ์ เพื่อสามารถศึกษาพระไตรปิฎกได้เข้าใจ เพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ในปัจจุบันผู้เรียนส่วนใหญ่เรียนพระปริยัติธรรมเพียงเพื่อนำความรู้ไปเทียบกับวุฒิทางการศึกษาสายสามัญ เพื่อโอกาสในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ทำให้เป้าหมายของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้คลาดเคลื่อนไปจากเดิม สิ่งเหล่านี้อาจทำให้พระพุทธศาสนาขาดพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ทางบาลีและมีความรู้ในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง โดยเหตุดังกล่าวทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็น อุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ ภิกษุณี จึงควรตระหนักถึงเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนาและเป้าหมายในการให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของการศึกษา

3. ไม่มีระบบในการจัดการเรียนการสอนที่แน่นอน การจัดการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับความพร้อมของทางวัดและขึ้นอยู่กับความสนใจของเจ้าอาวาส ถ้าวัดไหนมีความพร้อมในปัจจัยต่างๆ ก็เปิดการเรียนการสอนได้ การกำหนดเวลาในการเรียนในแต่ละชั้นจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับทุนและกำลังของสำนักเรียน ลักษณะของแต่ละสำนักเรียน มีสภาพคล้ายกับสถานที่กวดวิชาแก่นักเรียนผู้สนใจเพื่อสอบรับประกาศนียบัตรจากทางคณะสงฆ์มากกว่าที่จะเป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ทางบาลีอย่างแท้จริง และด้วยเหตุดัง

กล่าวจึงทำให้เกิดการขาดการติดตามและประเมินผลเพื่อนำข้อมูลย้อนกลับมาพิจารณาเพื่อเป็นพื้นฐานแก้ไขและปรับปรุงการศึกษาโดยส่วนรวมให้ดีขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ปัญหาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดังที่กล่าวมาข้างต้น มีสิ่งที่ควรแก้ไข โดย

1. รัฐบาลและคณะสงฆ์จะต้องยอมรับและร่วมกันกำหนดแนวนโยบายและแผนการจัดการศึกษา ให้มีแนวทางดำเนินการที่เหมาะสม เพื่อจะให้มีผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง และแนวนโยบายนั้นจะต้องเป็นแนวนโยบายที่รัฐกำหนดและยอมรับร่วมกับคณะสงฆ์ รัฐจะต้องไม่ปล่อยให้คณะสงฆ์หรือสำนักเรียนรับผิดชอบการดำเนินการศึกษาเอง แนวนโยบายการศึกษาพระปริยัติธรรม ควรคำนึงถึง

1.1 ประโยชน์สำหรับตัวผู้เรียน รัฐและคณะสงฆ์ต้องยอมรับความจริงว่า พระภิกษุสามเณรนั้นส่วนหนึ่งศึกษาเพื่อดำรงตนเป็นสมณเพศ อีกส่วนหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาต่อ และนำไปประกอบอาชีพในสังคม โครงสร้างของหลักสูตรจึงควรให้สอดคล้องและเหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม การจัดการศึกษาคควรมุ่งที่จะให้ได้พระภิกษุสามเณรที่มีคุณภาพดีเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ควรยกประเด็นการบวชแล้วสึกมาเป็นตัวชี้ขาดดังที่พระเทพเวที กล่าวว่า "การจัดการศึกษาให้พระภิกษุสามเณรไม่ควรติดใจหวังไว้ในใจว่า ทำอย่างไรจะไม่ให้พระสึก แต่ควรตั้งความหวังไว้ในใจว่า ทำอย่างไรจะให้พระเณรมีคุณภาพดี ความจริงในเรื่องการบวชและสึกของพระสงฆ์นั้น เพียงแค่ออยู่หรือไม่อยู่ย่อมไม่มีค่าในตัวเอง ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะมีคุณภาพต่างหาก ถ้าจะมีพระสงฆ์เป็นหมิ่นเป็นแสบ แต่ไม่มีคุณภาพ ก็รักษาพระศาสนาไม่ได้ พระสงฆ์แค่ร้อยแค่พัน แต่มีคุณภาพก็ทำคุณประโยชน์ได้มากกว่า"

1.2 ประโยชน์ต่อพระศาสนา ในขณะที่ผู้เรียนได้รับประโยชน์ พระพุทธศาสนาก็ควรได้รับประโยชน์ต่อด้วย จึงควรให้โอกาสพระภิกษุ สามเณร ที่เรียนจบเปรียญสูง ๆ ได้มีโอกาสใช้ความรู้ความสามารถให้เป็นประโยชน์แก่สาธารณชน รวมถึง ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เห็นถึงคุณค่า และความสำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่มีต่อพระพุทธศาสนา และสังคมไทย

1.3 ประโยชน์ต่อสังคม ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นระบบการศึกษาที่ช่วยผ่อนคลายปัญหาความไม่เสมอภาคทางการศึกษา ดังนั้น การจัดการศึกษาคควรได้ขยายทั้งในแนวราบและแนวตั้ง ในแนวราบควรมีการกระจายการศึกษาให้ทั่วถึงทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอย่างมีประสิทธิภาพ ในแนวตั้งควรขยายโครงสร้างของหลักสูตรให้

เอื้อต่อการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น พร้อมทั้งควรมีการจัดหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในระยะสั้น สำหรับผู้บวช 7 วัน, 15 วัน หรือ 3 เดือน เพื่อที่จะให้เกิดความซาบซึ้งในศาสนคุณ และสำนึกในความรับผิดชอบต่อพระศาสนา รู้ เข้าใจ และประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามแนวทางและหลักการอันสำคัญของพระธรรมวินัย และพร้อมที่จะดำเนินชีวิตที่ติงามสงบสุข เป็นพลเมืองดี และสมาชิกที่มีคุณภาพประโยชน์ต่อสังคม

2. คณะสงฆ์ ถือเป็นความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่จะจัดให้มีการฝึกอบรมครู-อาจารย์ พระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริง ในการเรียนการสอนเพื่อแก้ไขปัญหาคุณภาพผู้สอน รวมทั้งการส่งเสริมคุณภาพของผู้นำพระสงฆ์ ให้ได้รับการศึกษาอบรม เพื่อเอาใจใส่อย่างพิเศษต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

3. ในด้านงบประมาณ รัฐควรให้เงินอุดหนุนการจัดการศึกษาอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมการศาสนาควรเอาใจใส่ และให้การช่วยเหลือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มากขึ้น การจัดสรรงบประมาณก็ให้ตามจำนวนผู้เรียนเหมือนนักเรียนของรัฐบาลที่เรียนทางโลก มิใช่จัดสรรตามจำนวนผู้สอบได้เช่นในปัจจุบัน เพราะหากเป็นไปในรูปแบบนี้ สำนักเรียนใดไม่มีผู้สอบได้ก็จะไม่ได้รับเงินอุดหนุน ก็ยิ่งจะทำให้ผลการเรียนการสอนในปีต่อ ๆ ไปตกต่ำลงเรื่อย ๆ

4. ในด้านหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และรูปแบบการเรียนการสอนที่ไม่เคยมีการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมนั้น คณะสงฆ์ควรรับดำเนินการปรับปรุงแก้ไขโดยเร่งด่วน ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งในด้านเนื้อหาหลักสูตร ระบบการเรียนการสอน การวัดผล โดยเน้นที่จะให้ผู้เรียนรู้จัก แยกแยะ วิเคราะห์ เชื่อมโยง หาวิธีนำความรู้ ความเข้าใจนั้นไปใช้ประโยชน์ หรือสืบสวน ค้นคว้าในเรื่องนั้น ๆ ให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น และสามารถตอบสนองความต้องการอันชอบธรรมทั้งของบุคคล ของสังคม และของพระพุทธศาสนาได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาถึงคุณลักษณะและบทบาทของเจ้าอาวาสที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

2. ผลจากการวิจัย พบว่า การที่มีนักเรียนสอบตกเป็นจำนวนมาก เป็นปัญหามาก ดังนั้น ควรที่จะมีการศึกษาอย่างเจาะลึกถึงปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกบาลี

3. ควรมีการศึกษาถึงสภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสำนักเรียนส่วนภูมิภาค

4. การวิจัยครั้งนี้มีการสัมภาษณ์เพียงผู้บริหารสำนักเรียนเท่านั้น เป็นเพียงการสัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลมาประกอบเท่านั้น จึงควรที่จะมีการสัมภาษณ์เจาะลึกถึงปัญหาการเรียนการสอน โดยสัมภาษณ์ทั้งผู้บริหาร ครู-อาจารย์ และนักเรียน